

KUJAWSKO-POMORSKI
OŚRODEK DORADZTWA ROLNICZEGO
w Minikowie

Stanisław Mańko

Jak analizować raporty Polskiego FADN?

P O L S K I
FADN

Minikowo 2018

Tytuł broszury: Jak analizować raporty Polskiego FADN?

ISBN: 978-83-65181-52-7

Autor: Stanisław Mańko

Nakład: 1 500 egz.

Wydawca: Kujawsko-Pomorski
Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie
89-122 Minikowo
tel. 52 386 72 14

Stanisław Mańko

Jak analizować raporty Polskiego FADN?

2018

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE _____	5
CO ZAWIERAJĄ RAPORTY POLSKIEGO FADN? _____	6
OD CZEGO ZACZAĆ? _____	7
CO WYNIKA Z PRZEPŁYWÓW PIENIĘŻNYCH? _____	9
JAK ANALIZOWAĆ STRUKTURĘ KOSZTÓW PRODUKCJI? ? _____	21
DLACZEGO JEST WAŻNA WARTOŚĆ I STRUKTURA PRODUKCJI? _____	32
O CZYM INFORMUJE BILANS FINANSOWY GOSPODARSTWA? _____	38
JAK OCENIAĆ WYNIKI FINANSOWE? _____	51
JAK INTERPRETOWAĆ WSKAŹNIKI FINANSOWE? _____	55
DLACZEGO WARTO KORZYSTAĆ Z RAPORTU DYNAMICZNEGO? _____	60
RAPORT PORÓWNAWCZY CZYLI JAK OKREŚLIĆ MOCNE I SŁABE STRONY GOSPODARSTWA? _____	61
PODSUMOWANIE _____	65

WPROWADZENIE

Należysz do grona ponad 12 tysięcy rolników w Polsce i około 85 tys. w Unii Europejskiej gromadzących dane w swoich gospodarstwach rolnych w ramach systemu FADN (*Farm Accountancy Data Network*). Dane te przetworzone w ujednolicony sposób stanowią bazę służącą do oceny i kształtowania Wspólnej Polityki Rolnej. Pochodzą one z obiektów uznanych za gospodarstwa towarowe, tj. takich, które wytwarzają około 90% całej produkcji rolniczej danego kraju członkowskiego. W Polsce, na ogólną liczbę 1 430 tys. gospodarstw, liczba gospodarstw uznanych za towarowe wynosi nieco ponad 730 tys., a więc blisko połowa gospodarstw nie spełnia tego kryterium. Gospodarstwa uczestniczące w Polskim FADN stanowią reprezentację gospodarstw towarowych, a dane z tych gospodarstw przetwarzane są w taki sposób, że odpowiadają wynikom całej zbiorowości gospodarstw towarowych. Gospodarstwa te spełniają więc bardzo ważną rolę informacyjną i można je uznać za elitę gospodarstw rolnych w Polsce. Rolnicy prowadzący te gospodarstwa mogą czuć się wyróżnieni także tym, że częściej niż pozostali mają kontakt z doradcami, którzy dysponują wiedzą i doświadczeniem ekonomicznym, mogą więc korzystać z porad dotyczących sytuacji ekonomicznej gospodarstw. Niezależnie od tego, warto jednak aby Rolnicy sami byli w stanie analizować i interpretować dane z raportów jakie wytwarzane są w ramach Polskiego FADN. Wiedza i umiejętności z tego zakresu pozwolą pełniej zrozumieć zasady finansowania działalności bieżącej i rozwoju gospodarstwa, wpływając tym samym na poprawę osiąganych wyników.

Oprócz bazy danych tworzonej na użytek Wspólnej Polityki Rolnej i krajowej polityki rolnej, w ramach Polskiego FADN wytwarzane są raporty przedstawiające wyniki działalności poszczególnych gospodarstw na użytek Rolników uczestniczących w systemie. Obecnie dostępne są 3 raporty wytwarzane po sprawdzeniu i zamknięciu ksiąg rachunkowych z danego roku kalendarzowego:

- **Raport Indywidualny** – dostarczany rolnikom obowiązkowo obejmujący dane i wyniki z danego roku;
- **Raport Dynamiczny** – dostarczany rolnikom na zamówienie, opisujący do 5. kolejnych lat działalności gospodarstwa;
- **Raport Porównawczy** – dostarczany rolnikom na zamówienie, przedstawiający wyniki danego gospodarstwa na tle gospodarstw podobnych.

Raporty te nie tylko dokumentują działalność poszczególnych gospodarstw rolnych, ale przede wszystkim służyć mogą do pogłębionej analizy wyników ekonomicznych w danym okresie oraz formułowania wniosków na przyszłość. Stanowią więc mogą podstawę bardziej efektywnego prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Celem opracowania jest przedstawienie jak można analizować i interpretować dane zawarte w poszczególnych tabelach **Raportu Indywidualnego** oraz jak wykorzystać **Raport Dynamiczny** i **Raport Porównawczy** do określenia mocnych i słabych stron gospodarstwa, a zwłaszcza do określenia jego szans rozwojowych. Raport Dynamiczny i Raport Porównawczy do określenia mocnych i słabych stron gospodarstwa, a zwłaszcza do określenia jego szans rozwojowych.

CO ZAWIERAJĄ RAPORTY POLSKIEGO FADN?

Podstawowym raportem Polskiego FADN dostarczanym każdemu Rolnikowi uczestniczącemu w tym systemie jest **Raport Indywidualny Gospodarstwa Rolnego** za dany rok kalendarzowy. Raport ten wytwarzany jest w wersji pełnej i skróconej. Dla celów analizy sytuacji ekonomicznej gospodarstwa rolnego szczególnie przydatna jest wersja pełna, zawiera bowiem znacznie więcej informacji opisujących gospodarstwo rolne. Składa się z 18 tabel, których 6 pierwszych to głównie dane ilościowe, tylko częściowo przetworzone, opisujące ilość i strukturę własnościową ziemi (tab. I), sposób jej użytkowania (tab. II), zasoby i nakłady pracy (tab. III.a i III.b), wielkość pogłowia zwierząt (tab. IV), powierzchnię upraw, zbiory i plony (tab. V) oraz wydajności jednostkowe i plenność zwierząt (tab. VI). Sytuację ekonomiczną gospodarstwa charakteryzuje sprawozdanie z przepływu pieniędzy w ujęciu kwartalnym i rocznym (tab. VII), ilość i wartość sprzedaży produktów rolniczych oraz uzyskane ceny (tab. VIII), zbiorczy rachunek wyników działalności gospodarstwa rolnego (tab. IX), wartość i struktura wybranych produktów (tab. X), wartość przyznanych i otrzymanych dotacji (tab. XI), rozliczenie podatku od towarów i usług (VAT) (tab. XII), zestawienie kosztów produkcji, bez kosztów zakupu zwierząt (tab. XIII), bilans finansowy gospodarstwa rolnego wg stanu na początku i na końcu roku (tab. XIV), przepływ pieniędzy między gospodarstwem rolnym i rodziną rolniczą (tab. XV), rozliczenie przekazania środków pieniężnych oraz produktów i materiałów do i z gospodarstwa rolnego (tab. XVI), rozliczenie zmian w kapitale własnym gospodarstwa rolnego (tab. XVII) oraz zestawienie wybranych wskaźników finansowych gospodarstwa rolnego (tab. XVIII).

Raport Dynamiczny wytwarzany i udostępniany jest na wniosek Rolnika. Zawiera wybrane dane z **Raportów Indywidualnych** z okresu prowadzenia ewidencji Polskiego FADN w danym gospodarstwie (maksymalnie z 5 ostatnich lat) i jest szczególnie przydatny do oceny zmian jakie zaszły w gospodarstwie w tym okresie, a także do oceny wpływu przyrodniczych i rynkowych warunków na wyniki działalności gospodarstwa. Począwszy od roku 2014 układ danych w **Raporcie Dynamicznym** jest inny niż w tzw. pełnych **Raportach Indywidualnych**. Kolejność danych przypomina skróconą wersję **Raportu Indywidualnego**.

Raport Dynamiczny zawiera 12 bloków tematycznych obejmujących tabele z danymi, uzupełnionymi o wybrane wskaźniki wyliczane na podstawie tych danych oraz, w niektórych przypadkach, o wykresy. Układ tych bloków jest zgodny z tym co powinno interesować Rolnika prowadzącego ewidencję. Pierwszy blok obejmuje dane o wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego oraz w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną wchodzącą w skład rodziny Rolnika. Drugi blok zawiera skumulowane dane o przepływie pieniędzy w gospodarstwie rolnym oraz kwoty przekazane z gospodarstwa rolnego do rodziny rolnika i odwrotnie. Wielkość dodatnia oznacza przekazania z gospodarstwa do rodziny, ujemna - z rodziny do gospodarstwa. Trzeci blok to zestawienie otrzymanych dotacji a czwarty skrócone zestawienie kosztów. Blok V zawiera zestawianie wartości aktywów i źródeł ich finansowania (pasywów) na koniec danego roku, przy czym oprócz wartości poszczególnych pozycji aktywów

i pasywów podany jest ich udział. Kolejne 3 bloki zawierają dane o zasobach ziemi i ich użytkowaniu oraz o nakładach pracy. W tab. **IX** zamieszczono skumulowane saldo VAT. Wartość produkcji ogółem oraz wartość sprzedaży podano w bloku **X**. Bloki **XI** i **XII** charakteryzują wartość i organizację produkcji roślinnej i zwierzęcej.

Szczególnie przydatnym raportem w analizie działalności gospodarstwa rolnego, zwłaszcza w zakresie określania jego słabych i mocnych stron, jest **Raport Porównawczy**. Wytwarzany jest on na zamówienie Rolnika na podstawie bazy danych dostępnej w Biurze Krajowym Polskiego FADN. Wytworzenie tego Raportu możliwe jest dopiero po zamknięciu i pozytywnym zweryfikowaniu wszystkich zamknięć księgowych, a więc najczęściej dopiero pod koniec roku następującego po roku którego dotyczą dane z ewidencji. Cechą szczególną tego raportu jest możliwość porównania wyników działalności analizowanego gospodarstwa z wynikami gospodarstw podobnych do tego gospodarstwa, uszeregowanych w 3 grupy: 25% gospodarstw najlepszych, 50% przeciętnych i 25% gospodarstw najslabszych pod względem wybranego kryterium. Dla danego gospodarstwa można wygenerować kilka raportów różniących się cechami podobieństwa oraz kryterium jakości. Pozwala to z jednej strony określić mocne i słabe strony analizowanego gospodarstwa, ale także przewidzieć ewentualne skutki wprowadzanych zmian w gospodarstwie.

Dotychczas wytwarzany **Raport Porównawczy** oprócz danych o wyborze gospodarstw podobnych i ich grupowaniu zawiera 13 tabel, których zawartość zbliżona jest do pełnej wersji **Raportu Indywidualnego**. W przyszłości układ tego Raportu zbliżony będzie do skróconej wersji **Raportu Indywidualnego** i **Raportu Dynamicznego**.

Zawartość Raportów Polskiego FADN stanowi źródło danych do wszechstronnych i pogłębionych analiz ekonomicznych, wspomagając tym samym Rolników uczestniczących w tym systemie w zarządzaniu gospodarstwami.

OD CZEGO ZACZAĆ?

Przed przystąpieniem do oceny sytuacji ekonomicznej analizowanego gospodarstwa, zawsze należy sprawdzić czy dane zawarte w raportach są kompletne i czy nie zawierają dających się zauważyć błędów. Najłatwiej jest odnieść się do tych informacji, które nie wymagają specjalnych przeliczeń, a więc zawartych w tabelach **I**, **II**, **III.a**, **IV**, i **V**. Większość wielkości w tych tabelach to dane pierwotne lub przetworzone w bardzo prosty sposób, np. w postaci struktury procentowej. Wydaje się, że nie ma szczególnej potrzeby, aby szczegółowiej zajmować się tym problemem. Dane zawarte w tab. **III.b**, a więc dotyczące nakładów pracy wymagają specjalnych przeliczeń i tylko liczba przepracowanych godzin, która jest sumą zapisów miesięcznych może podlegać prostej ocenie. W tabeli **V**, zawierającą powierzchnię zbiorów oraz ilościowe dane o zbiorach i plonach warto poddać wnikliwszej ocenie. Najczęst-

szym uproszczeniem ewidencyjnym jest wyjście od podania szacunkowych plonów, a nie od oszacowania wielkości zbiorów. Świadczą o tym mocno zaokrąglone dane o plonach, zwłaszcza tych, które w znacznym stopniu zużywane są na nasiona i pasze w gospodarstwie rolnym. Zwykle mniej jest błędów w przypadku tych produktów, które w całości są sprzedawane, jak rzepak czy buraki cukrowe.

W tab. VI podane są wielkości charakteryzujące wydajności jednostkowe zwierząt oraz dane o ich plenności. Warto przyrzeć się tym danym, czy nie odbiegają od tych, z którymi mamy do czynienia w gospodarstwie oraz czy dane nie są zerowe w przypadku tych gatunkach zwierząt, które występują w gospodarstwie.

Kolejną tabelą, którą należy dość dokładnie przeanalizować z punktu widzenia jej poprawności to **Sprawozdanie z przepływu pieniędzy** (tab. VII). Wszelkie nieprawidłowości w tej tabeli będą mieć zasadniczy wpływ na ocenę sytuacji ekonomicznej gospodarstwa rolnego. W pierwszym rzędzie należy sprawdzić, czy **Saldo przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego** (wiersz J) w ciągu roku nie jest ujemne. Jeśli tak, to należy zastanowić się skąd Rolnik mógł pokryć taki niedobór, a więc czy np. dysponował taką kwotą własnych oszczędności lub wsparciem rodziny, a więc środkami spoza gospodarstwa rolnego. Jeśli nie, to najprawdopodobniej tabela zawiera niepełne lub zaniżone dane o wpłatach albo zawyżone o wypłatach. W podobny sposób należy sprawdzić zawartość wiersza K w poszczególnych kwartałach, a więc **Skumulowane saldo przepływów z gospodarstwa rolnego**. Również w tym przypadku każda ujemna wartość powinna być wyjaśniona.

W drugiej kolejności należy sprawdzić **Saldo przepływów z działalności operacyjnej** (wiersz C). Ujemna kwota w kolumnie razem w roku sugerować może popełnienie tych samych błędów jak w przypadku wiersza J. Jeśli jednak saldo przepływu ogółem z gospodarstwa rolnego jest dodatnie, to oznacza, że Rolnik pokrył niedobór środków z działalności operacyjnej wpłatami w działalności finansowej, np. zaciągając kredyt lub w działalności inwestycyjnej, a więc sprzedając niektóre środki trwałe. Pomijając problem, czy sprzedaż środków trwałych była celowa, albo czy zaciągnięcie kredytu racjonalne, wyjaśnia to źródło pokrycia niedoboru środków pieniężnych w działalności operacyjnej.

W dalszej kolejności warto przyrzeć się tym wierszom w tabeli VII, które zawierają dane o wpłatach sporadycznie pojawiającymi się w większości gospodarstw, jak wpłaty z tytułu sprzedaży pozostałych produktów, usług, czynszów dzierżawnych i odszkodowań lub wypłat dotyczących ubezpieczeń czy podatków. Brak niektórych z nich może nie mieć wielkiego znaczenia dla oceny sytuacji ekonomicznej gospodarstwa, ale może wskazywać na niezbyt staranne dokumentowanie zdarzeń gospodarczych.

Kolejną tabelą, którą warto ocenić z punktu widzenia kompletności i poprawności ewidencji jest tab. VIII. **Sprzedaż i uzyskane ceny produktów rolniczych**. Szczególnie ważne są w tym względzie dane o ilości sprzedanych produktów oraz średnie ceny sprzedaży. Uzyskane ceny wprawdzie podawane są w formie netto, a więc bez uwzględnienia VAT i są uśrednione w ciągu roku, ale warto im się przyrzeć, czy różąco nie odbiegają od najczęściej uzyskiwanych przez Rolnika za poszczególne produkty.

Ostatnią tabelą, którą zweryfikować powinien każdy Rolnik, jest tab. **XV**, zawierająca dane o przepływie środków pieniężnych między gospodarstwem rolnym i rodziną Rolnika. Uwagę należy przede wszystkim zwrócić na pozycję **2** w tej tabeli, a więc saldo przepływu ogółem z gospodarstwa rolnego. Wartość dodatnia oznacza, że o taką kwotę Rolnik przekazał więcej pieniędzy z gospodarstwa na potrzeby rodziny niż środków prywatnych na cele gospodarstwa rolnego. Kwota ta pokrywa się z rocznym saldem przepływów pieniężnych w tab. **VII**. Jeśli wartość ta jest ujemna, to oznacza, że Rolnik przeznaczył własne oszczędności na bieżące potrzeby gospodarstwa w danym roku. Jeśli wielkość ta nie jest prawdziwa (nie pokrywa się z wiedzą i odczuciem Rolnika), to najprawdopodobniej są błędy w prowadzonej ewidencji (por. uwagi do tab. **VII**)

Pozostałe tabele **Raportu Indywidualnego** zawierają mocno przetworzone dane, są więc trudne do zweryfikowania przez Rolnika i oceny czy nie zawierają błędów, warto jednak przyrzeć się im, czy nie występują w nich wartości ujemne. Nie zawsze wielkości ujemne są nieprawidłowe, ale mogą sugerować, że pewne zapisy zostały pominięte na etapie zapisu w książkach rachunkowych lub w trakcie wprowadzania ich do komputera. Wartości ujemne należy traktować jako swoiste „żółte światło” wskazujące na możliwość popełnienia błędu. Jeśli nie potrafimy samodzielnie wyjaśnić, czy Raport nie zawiera nieprawidłowości, warto zwrócić się o pomoc do doradcy wspomagającego Rolnika w prowadzeniu ewidencji polskiego FADN.

Bardzo pomocnym przy sprawdzaniu poprawności danych ewidencyjnych może być **Raport Dynamiczny** przedstawiający wyniki działalności gospodarstwa w ciągu kilku lat. Znaczne odstępstwo poszczególnych wielkości w roku bieżącym w stosunku do lat poprzednich może sugerować wystąpienie nieprawidłowości ewidencyjnych.

Tylko Raport zawierający kompletne i prawdziwe dane może być podstawą oceny działalności gospodarstwa rolnego oraz formułowania wniosków i zaleceń na przyszłość, a więc może wspomagać zarządzanie gospodarstwem rolnym. Błędne dane to również błędne wnioski.

CO WYNIKA Z PRZEPLÝWÓW PIENIĘŻNYCH?

Jednym z najważniejszych dokumentów finansowych w **Raporcie Indywidualnym** Polskiego FADN jest tab. **VII. Sprawozdanie z przepływu pieniędzy**. W poprzednim rozdziale przedstawione zostały zasady sprawdzania poprawności zawartych danych, teraz zajmiemy się merytoryczną oceną ich zawartości.

Pierwszym pytaniem, na które należy odpowiedzieć jest: **czy wpłaty w ujęciu rocznym i kwartalnym w działalności operacyjnej pokrywają wypłaty w tych okresach i w tej działalności?** Ocena ta była wprawdzie przedmiotem kontroli jakości danych, ale sens tej oceny jest nieco inny. Działalność operacyjna jest jedyną działalnością go-

spodarstwa rolnego zapewniająca wypracowanie nadwyżki finansowej pozwalającej na pokrywanie bieżących potrzeb gospodarstwa rolnego i na jego rozwój, a przede wszystkim na pokrycie potrzeb rodziny Rolnika. **Saldo z działalności operacyjnej** nazywane jest także **dochodem pieniężnym** gospodarstwa rolnego.

Dla zilustrowania tego problemu posłużymy się przykładem gospodarstwa, w którym wpłaty nie pokrywają wydatków (tab. 1). Dane te pochodzą z rzeczywistego gospodarstwa, chociaż dla celów dydaktycznych zostały zaokrąglone.

Tab. 1. Fragment sprawozdania z przepływu pieniędzy z działalności operacyjnej w gospodarstwie A

L.p.	Wyszczególnienie	Kwartał				Razem w roku
		I	II	III	IV	
		[zł]				
	Działalność operacyjna					
A	Wpłaty (A=A.1+...+A.9)	58 500	22 500	53 500	43 000	177 500
1	produkty roślinne	5 000	3 500	21 000	30 500	60 000
...
9	pozostałe razem	1 000	4 500	3 000	3 000	11 500
B	Wydatki (B=B.1+...B.13)	28 000	71 000	55 500	48 500	203 000
1	materiał siewny		500	6 500	3 500	10 500
...
13	pozostałe razem	1 000	6 500	13 000	3 500	24 000
C	Saldo z przepływów z działalności operacyjnej (C = A – B)	30 500	-48 500	-2 000	-5 500	-25 500

W większości kwartałów i ogółem w roku, wydatki w analizowanym gospodarstwie A przewyższały wpłaty, o czym świadczą ujemne salda z przepływów w działalności operacyjnej. Jedynie w I kwartale wystąpiła nadwyżka wpłat nad wydatkami, która chociaż jest stosunkowo wysoka (30,5 tys. zł), to jednak niedobór środków pieniężnych w kolejnych kwartałach przekroczył tę nadwyżkę. Szczególnie niekorzystne jest to, że ujemne saldo z działalności operacyjnej dotyczy całego roku. Oznacza to, że Rolnikowi działalność operacyjna w analizowanym roku nie tylko nie zapewniła środków pieniężnych na rozwój gospodarstwa, ale także na pokrycie kosztów utrzymania rodziny. Jeśli nie stwierdzono błędów w ewidencji zaszczości gospodarczych, to aby utrzymać rodzinę Rolnik zmuszony był w tym roku wykorzystać ewentualne oszczędności z lat poprzednich lub poszukiwać dopływu pieniędzy spoza gospodarstwa, np. zarabując poza gospodarstwem lub zaciągając pożyczki albo kredyty. Jeżeli jest to sytuacja wyjątkowa, np. związana ze zdarzeniami losowymi, to chociaż jest bardzo niekorzystna, może być jednak wytłumaczona. Jeśli jednak powtarza się w ciągu kilku lat, to oznacza, że gospodarstwo jest źle zorganizowane

i prowadzone. Konieczne są więc radykalne zmiany w tym gospodarstwie, a ostatecznym przypadkiem jego sprzedaż. Zewnętrzne źródła finansowania działalności gospodarstwa mają sens tylko wówczas, gdy służą likwidacji przejściowych trudności, a przede wszystkim przeznaczane są na rozwój gospodarstwa.

Często spotykaną w wielu grupach gospodarstw jest sytuacja finansowa pokazana na przykładzie gospodarstwa B, którego przepływ pieniędzy przedstawiono w tab. 2.

Tab. 2. Fragment sprawozdania z przepływu pieniędzy z działalności operacyjnej w gospodarstwie B

L.p.	Wyszczególnienie	Kwartał				Razem w roku
		I	II	III	IV	
		[zł]				
	Działalność operacyjna					
A	Wpłaty (A=A.1+...+A.9)	36 000	28 500	117 500	119 500	301 500
1	produkty roślinne				13 000	13 000
...
9	pozostałe razem	1 000		57 500	33 000	91 500
B	Wyплаты (B=B.1+...B.13)	17 500	31 000	34 500	23 500	106 500
1	materiał siewny	4 000	1 000	1 000		6 000
...
13	pozostałe razem	4 000	5 000	6 000	2 500	17 500
C	Saldo z przepływów z działalności operacyjnej (C = A – B)	18 500	-2 500	83 000	96 000	195 000

W większości kwartałów w analizowanym gospodarstwie B wpłaty przewyższały wypłaty o czym świadczą dodatnie salda z działalności operacyjnej. Jedynie w II kwartale wypłaty były o 2,5 tys. zł wyższe od wpłat. Można jednak przyjąć, że nie jest to groźne dla utraty płynności finansowej w gospodarstwie rolnym, ponieważ w poprzednim kwartale nadwyżka wpłat na wypłatami była dodatnia, wystarczająca na to, aby pokryć niedobór środków jaki wystąpił w II kwartale, a także pokryć koszty utrzymania rodziny bez konieczności zaciągania kredytu krótkookresowego. Szczególnie ważne jest to, że saldo roczne w tej działalności jest dodatnie i wysokie (195 tys. zł).

Jeszcze bardziej korzystna jest sytuacja w gospodarstwie C (tab. 3).

Tab. 3. Fragment sprawozdania z przepływu pieniędzy z działalności operacyjnej w gospodarstwie C

L.p.	Wyszczególnienie	Kwartał				Razem w roku
		I	II	III	IV	
		[zł]				
	Działalność operacyjna					
A	Wpłaty (A=A.1+...+A.9)	70 000	44 500	66 500	54 500	235 500
1	produkty roślinne		500	2 000		2 500
...
9	pozostałe razem					
B	Wyплаты (B=B.1+...B.13)	25 000	26 000	44 500	48 000	143 500
1	materiał siewny	2 000	1 000	2 000		5 000
...
13	pozostałe razem	4 000	3 500	6 500	2 000	16 000
C	Saldo z przepływów z działalności operacyjnej (C = A – B)	45 000	18 500	22 000	6 500	92 000

W gospodarstwie C we wszystkich okresach obserwuje się nadwyżkę wpłat nad wypłatami. Wprowadzie w IV kwartale saldo przepływu pieniędzy jest stosunkowo niskie (6,5 tys. zł), jednak wraz z nadwyżką z poprzednich kwartałów pozwala pokryć koszty utrzymania rodziny. Rolnik nie musi więc szukać zewnętrznych źródeł finansowych, a także korzystać z oszczędności z lat poprzednich.

Dodatnie saldo przepływu pieniędzy w działalności operacyjnej, zwane też dochodem pieniężnym, zapewnia dopływ pieniędzy na utrzymanie rodziny Rolnika i rozwój gospodarstwa rolnego. Saldo ujemne obserwowane przez dłuższy czas oznacza, że gospodarstwo jest wadliwie zorganizowane i (lub) nieprawidłowo zarządzane.

Ważnym zagadnieniem w analizie przepływu pieniędzy jest odpowiedź na pytanie: **które pozycje wpłat i wypłat w działalności operacyjnej mają kluczowe znaczenie dla finansów gospodarstwa rolnego?** Prześledźmy to zagadnienie na przykładzie dwóch gospodarstw.

Tab. 4. Fragment sprawozdania z przepływu pieniędzy z działalności operacyjnej w gospodarstwie B

L.p.	Wyszczególnienie	Kwartał				Razem w roku
		I	II	III	IV	
		[zł]				
	Działalność operacyjna					
A	Wpłaty (A=A.1+...+A.9)	36 000	28 500	117 500	119 500	301 500
1	produkty roślinne				13 000	13 000
2	produkty zwierzęce					
3	zwierzęta	35 000	26 500	35 000	49 000	145 500
4	pozostałe produkty					
5	usługi		2 000	25 000		27 000
6	czynsze dzierżawne					
7	odszkodowania					
8	dotacje				24 500	24 500
9	pozostałe razem	1 000		57 500	33 000	91 500
B	Wypłaty (B=B.1+...B.13)	17 500	31 000	34 500	23 500	106 500
1	materiał siewny	4 000	1 000	1 000		6 000
2	nawozy		3 500		1 000	4 500
3	środki ochrony roślin		3 000	500		3 500
4	zwierzęta	5 000	11 500	9 000	5 000	30 500
5	pasze	2 000	3 500	4 000	5 000	14 500
6	usługi	500	1 500	1 000	1 000	4 000
7	nośniki energii (opał, paliwo, itp.)	500	1 000	8 000	6 000	15 500
8	ubezpieczenia	500				500
9	podatki	1 000	1 000	1 000	1 000	4 000
10	praca najemna					
11	czynsze dzierżawne				1 000	1 000
12	odsetki			4 000	1 000	5 000
13	pozostałe razem	4 000	5 000	6 000	2 500	17 500
C	Saldo z przepływów z działalności operacyjnej (C = A – B)	18 500	-2 500	83 000	96 000	195 000

W tab. 4 przedstawione zostały przepływy w gospodarstwie B. Jakkolwiek gospodarstwo to zaliczane jest do tzw. gospodarstw z produkcją mieszaną, a więc bez wyraźnej dominacji podstawowych grup produktów w strukturze produkcji, to blisko połowę sumy wpłat w działalności operacyjnej stanowią wpływy ze sprzedaży zwierząt. Ponadto, dopływ pieniędzy ze sprzedaży zwierząt jest dość wyrównany w ciągu roku. Sprzedaż produktów roślinnych jest niewielka, co pozwala na sformułowanie wnio-

sku, że produkcja roślinna podporządkowana jest produkcji zwierzęcej. Można więc przyjąć, że Rolnik dąży do wyspecjalizowania gospodarstwa w produkcji zwierzęcej. Działanie takie można uznać za korzystne, ponieważ z analizy wyników gospodarstw Polskiego FADN o różnym nastawieniu produkcyjnym wynika, że gospodarstwa wyspecjalizowane są z reguły w lepszej sytuacji finansowej niż gospodarstwa wielokierunkowe (z produkcją mieszaną). Drugą pozycję wśród wpłat w gospodarstwie B stanowią tzw. pozostałe wpłaty razem (tab. 4). Z przeglądu szczegółowych zapisów w Książce Wpłat i Wypłat w tym gospodarstwie wynika, że są to zwroty podatku od towarów i usług (VAT) dokonane przez urząd skarbowy, ponieważ gospodarstwo rozlicza się z tego podatku na zasadach ogólnych, a w roku bieżącym dokonało znacznych zakupów środków trwałych. W latach następnych pozycja ta niewątpliwie ulegnie obniżeniu. Podstawowym zadaniem dla tego gospodarstwa będzie więc dążenie do rozwoju produkcji zwierzęcej, jeśli tylko pozwolą na to zasoby stanowisk. Ogólna obsada zwierząt w tym gospodarstwie nie jest zbyt wysoka (wynosi ok. 72 LU/100 ha UR) nie ma więc przeciwwskazań do zwiększenia погоłowia zwierząt.

Kluczową pozycję po stronie wypłat w gospodarstwie B stanowił zakup zwierząt (tab. 4). Rolnik zakupił pewną liczbę cieląt, lecz większość wypłat dotyczyła zakupu prosiąt. Prowadził więc chów opasów i tucz świń w cyklu otwartym. Z punktu widzenia organizacyjnego lepszym rozwiązaniem byłoby nastawienie się na utrzymywanie jednego gatunku zwierząt, przede wszystkim trzody chlewnej, której sprzedaż dominuje w strukturze wpłat, jednak Rolnik posiada blisko 5 ha trwałych użytków zielonych, co uzasadnia utrzymanie pewnej liczby przeżuwaczy. Obniżenie wydatków na zakup zwierząt wymagałoby wprowadzenia chowu zamkniętego, przede wszystkim trzody chlewnej, a to wiązałoby się z dodatkowymi kosztami adaptacji budynku inwentarskiego, wymagałoby więc przeprowadzenia odrębnych kalkulacji.

Stosunkowo dużą kwotę stanowią tzw. pozostałe wyłaty razem (17,5 tys.) obejmujące materiały remontowe oraz różne opłaty związane z bieżącą działalnością gospodarstwa. Poszczególne wydatki w tej pozycji są wprawdzie niezbyt wysokie, jednak ich łączna kwota uzasadnia, aby Rolnik je dokładniej przeanalizował i zastanowił się, czy wszystkie były uzasadnione.

Kolejną pozycję stanowią wydatki związane z nośnikami energii (15,5 tys. zł), których głównym składnikiem jest paliwo. Po przeliczeniu na 1 ha UR były jednak o około 30% niższe od analogicznych w gospodarstwach podobnych uczestniczących w Polskim FADN. Trudno byłoby tym przypadkiem je obniżyć.

Czwartą pozycję zajmują koszty pasz (14,5 tys. zł), wynoszące w przeliczeniu na 1 sztukę przeliczeniową (LU) ok. 600 zł, a więc o około 40% mniej niż w gospodarstwach o podobnym nastawieniu produkcyjnym. Również te wydatki trudno byłoby obniżyć.

Analizując poszczególne pozycje wypłat w gospodarstwie B (tab. 4) warto zwrócić uwagę na bardzo niskie wydatki na zakup nawozów, zaledwie 4,5 tys. zł. Prawdopodobnie Rolnik wykorzystał w tym roku zapas nawozów zakupiony w roku poprzednim. Problemem tym zajmiemy się w dalszej części opracowania.

Przypatrzmy się teraz poszczególnym pozycjom wpłat i wypłat w gospodarstwie C (tab. 5). Główną pozycją po stronie wpłat w tym gospodarstwie stanowi wartość sprzedanych zwierząt (187,5 tys. zł), co stanowi prawie 80% ogólnej kwoty wpłat. Wpłaty z tytułu sprzedaży produktów roślinnych dla tego gospodarstwa nie mają praktycznie znaczenia. Można więc uznać, że Rolnik zmierza do wyspecjalizowania gospodarstwa w chowie zwierząt, chociaż zgodnie z typologią Polskiego FADN gospodarstwo to, podobnie jak gospodarstwo B, zaliczone zostało do typu rolniczego „mieszane”. Dalsze zwiększenie produkcji uzależnione jest od zasobu stanowisk dla zwierząt. Obsada w zwierząt w tym gospodarstwie przekracza wprawdzie 103 LU/100 ha UR, ale nie przekracza ograniczeń związanych z ochroną środowiska naturalnego. Ważną pozycją wpłat są również dotacje (45,5 tys. zł).

Tab. 5. Fragment sprawozdania z przepływu pieniędzy z działalności operacyjnej w gospodarstwie C

L.p.	Wyszczególnienie	Kwartał				Razem w roku
		I	II	III	IV	
		[zł]				
Działalność operacyjna						
A	Wpłaty (A=A.1+...+A.9)	70 000	44 500	66 500	54 500	235 500
1	produkty roślinne		500	2 000		2 500
2	produkty zwierzęce					
3	zwierzęta	36 500	42 500	64 000	44 500	187 500
4	pozostałe produkty					
5	usługi					
6	czynsze dzierżawne					
7	odszkodowania					
8	dotacje	33 500	1 500	500	10 000	45 500
9	pozostałe razem					
B	Wypłaty (B=B.1+...B.13)	25 000	26 000	44 500	48 000	143 500
1	materiał siewny	2 000	1 000	2 000		5 000
2	nawozy	1 500		7 000	20 500	29 000
3	środki ochrony roślin		1 500	1 000	1 000	3 500
4	zwierzęta					
5	pasze	12 500	13 000	11 500	12 000	49 000
6	usługi	500	2 500	9 000	6 500	18 500
7	nośniki energii (opał, paliwo, itp.)	2 000	3 500	6 000	5 000	16 500
8	ubezpieczenia		1 000	500	1 000	2 500
9	podatki	1 500				1 500
10	praca najemna					
11	czynsze dzierżawne	1 000		1 000		2 000
12	odsetki					
13	pozostałe razem	4 000	3 500	6 500	2 000	16 000
C	Saldo z przepływów z działalności operacyjnej (C = A – B)	45 000	18 500	22 000	6 500	92 000

Kluczową pozycją wypłat w gospodarstwie C są wydatki na zakup pasz (49 tys. zł), stanowiące 34% ogólnej kwoty wypłat (tab. 5). W przeliczeniu na 1 LU pogłowia wynosi to około 1340 zł/LU, a więc o około 35% więcej niż w gospodarstwach o podobnym nastawieniu produkcyjnym, lecz o około 25% mniej niż w gospodarstwach

wyspecjalizowanych w chowie trzody chlewnej. Trudno więc uznać, że Rolnik mógłby obniżyć wydatki w tej pozycji, tym bardziej, że produkcja roślinna praktycznie w całości została podporządkowana produkcji zwierzęcej.

Drugie miejsce wśród wypłat w tym gospodarstwie zajmuje zakup nawozów mineralnych (29 tys. zł). Najwięcej nawozów Rolnik zakupił w 4 kwartale, co sugeruje, że znaczna część tych nawozów zakupiona została na zapas. Świadczy o tym także przyrost zapasów z zakupu w bilansie finansowym. Tak duży zakup może być tylko uzasadniony w tym przypadku, gdyby Rolnik, kupując dużą partię nawozów, uzyskał znaczny upust (np. dokonując zakupu po cenach hurtowych) lub skorzystał z sezonowej obniżki cen, a uzyskane korzyści przewyższają kwotę, jaką mógłby uzyskać z lokaty bankowej równej wartości zmagazynowanych nawozów.

Wysoką pozycję wśród wypłat zajmują usługi (18,5 tys. zł) oraz nośniki energii (16,5 tys. zł). Te dwie pozycje warto rozpatrzeć łącznie, ponieważ większość usług stosowana jest zamiast korzystania z własnych maszyn i środków transportu. Wydatki na zakup paliw na 1 ha UR w gospodarstwie C są porównywalne jak w gospodarstwie B, a zatem niższe niż w podobnych gospodarstwach Polskiego FADN, jednak wydatki na usługi są znacznie wyższe. Przy porównywalnej wielkości obszarowej obu gospodarstw należy zastanowić się, czy wydatki w jednej z tych pozycji nie są zbyt wysokie. Korzystanie z usług powinno znacznie obniżyć wydatki na paliwo. Prawdopodobnie wyposażenie w ciągniki nie jest w tym gospodarstwie dostosowane do zestawu maszyn lub zestaw maszyn do ciągników.

Podobnie jak w gospodarstwie B, dość wysoką pozycję w zestawieniu wypłat zajmują pozostałe wydatki razem, co również wskazuje na celowość przeanalizowania wypłat na zakup materiałów remontowych oraz opłat związanych z działalnością gospodarstwa rolnego możliwości w celu ewentualnej ich redukcji.

Ważnym etapem analizy wpłat i wypłat w działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego jest wyznaczenie tzw. kluczowych pozycji i ocena możliwości ich racjonalizacji w celu zwiększenia rocznego salda (dochodu pieniężnego) w roku następnym.

Kolejnym pytaniem, które należy postawić analizując raport z przepływu pieniędzy jest: **jak można wykorzystać informację o kwocie salda rocznego z działalności operacyjnej?** Kwota ta, zwana także **dochodem pieniężnym**, jak już stwierdziliśmy wcześniej, jest nadwyżką, którą Rolnik może przeznaczyć na pokrycie kosztów utrzymania rodziny oraz na rozwój gospodarstwa rolnego. Na podstawie dochodu pieniężnego można ustalić wysokość ekonomicznie uzasadnionej kwoty kredytu inwestycyjnego, to jest takiego, który bez większych trudności Rolnik będzie mógł obsłużyć, wykorzystując środki pieniężne wypracowane w gospodarstwie. To z kolei pozwala na ustalenie jaką kwotą Rolnik może dysponować na podjęcie inwestycji, a więc na zakup lub wytworzenie środków trwałych.

Prześledźmy to na przykładzie gospodarstwa B. W gospodarstwie tym saldo roczne w działalności operacyjnej wyniosło 195 tys. zł (tab. 4). Część z tych środków należy przeznaczyć na utrzymanie rodziny oraz na spłatę rat dotychczasowego kredytu, resztę można przeznaczyć na wkład własny oraz na obsługę nowego kredytu, a więc na spłatę rat, odsetki bankowe oraz pokrycie innych kosztów związanych z zaciągniętym kredytem, np. prowizji bankowej. Kwotę tę można nazwać **nadwyżką na samofinansowanie inwestycji (rozwoju)**. Zakładając, że na utrzymanie rodziny Rolnik musi rocznie przeznaczyć około 30 tys. zł, nadwyżka na samofinansowanie w tym gospodarstwie wyniesie (gospodarstwo dotychczas nie było zadłużone, raty wynoszą więc 0 zł):

$$195 \text{ tys. zł} - 30 \text{ tys. zł} - 0 \text{ tys. zł} = 165 \text{ tys. zł}$$

Przyjmując, zgodnie ze stanem faktycznym w tym gospodarstwie, że Rolnik planuje zakup ciągnika i maszyn rolniczych z wykorzystaniem dotacji do inwestycji, którą ma szansę otrzymać w okresie nie dłuższym niż 3 kwartały (0,75 roku), konieczne jest zaciągnięcie kredytu pomostowego co najmniej na taki okres. W zależności od oprocentowania kredytu i innych opłat związanych z zaciągnięciem kredytu (np. prowizji) można wyliczyć ekonomicznie uzasadnioną kwotę kredytu, tzn. taką, którą Rolnik będzie w stanie obsłużyć wykorzystując wyliczoną nadwyżkę na samofinansowanie, stosując następujący wzór:

$$K = Ns / (1/ok + i + p)$$

gdzie:

K - kredyt,

Ns – nadwyżka na samofinansowanie,

ok – okres kredytowania w latach,

i – oprocentowanie kredytu jako ułamek dziesiętny,

p – prowizja i inne opłaty jako ułamek dziesiętny.

Zakładając, że Rolnik uzyska kredyt na warunkach jakie Rolnik wynegocjował z bankiem spółdzielczym, ekonomicznie uzasadniona kwota kredytu w gospodarstwie B wyniesie:

$$K = 165 / (1/0,75 + 0,022 + 0,017) = 120,233 \text{ tys. zł.}$$

Gdyby przyjąć założenie, że Rolnik całą nadwyżkę na samofinansowanie (165 tys. zł) mógłby przeznaczyć na tzw. wkład własny, kwota za jaką mógłby zrealizować inwestycje wyniosłaby:

$$165 + 120 = 285 \text{ tys. zł.}$$

W rzeczywistości powinna być niższa ponieważ część nadwyżki na samofinansowanie Rolnik musi przeznaczyć na obsługę kredytu w bieżącym roku. Część ta zależna jest od terminu realizacji inwestycji. Jeśli do końca roku pozostaną np. 3 miesiące, Rolnik musi spłacić 1/3 kredytu (ok. 39 tys. zł) plus odpowiednią kwotę odsetek i prowizji (ok. 3 tys. zł), co oznacza, że wkład własny wyniesie:

$$165 - 39 - 3 = 123 \text{ tys. zł,}$$

a ogólna ekonomicznie uzasadniona wartość inwestycji:

$$123 + 120 = 243 \text{ tys. zł.}$$

Wartość inwestycji może być odpowiednio powiększona, jeśli Rolnik dysponuje oszczędnościami, które jest w stanie zainwestować w gospodarstwie.

Tab. 6. Fragment sprawozdania z przepływu pieniędzy z działalności inwestycyjnej i finansowej w gospodarstwie B

L.p.	Wyszczególnienie	Kwartał				Razem w roku
		I	II	III	IV	
		[zł]				
Działalność inwestycyjna						
D	Wpłaty				15 500	15 500
	...					
3	maszyny i urządzenia techniczne				7 500	7 500
4	środki transportu				8 000	8 000
	...					
E	Wypłaty			396 000		396 000
	...					
3	maszyny i urządzenia techniczne			120 000		120 000
4	środki transportu			276 000		276 000
	...					
F	Saldo z działalności inwestycyjnej			-396 000	15 500	380 500
Działalność finansowa						
G	Wpłaty			267 000		267 000
1	kredyty i pożyczki długoterminowe					
2	kredyty i pożyczki długoterminowe			267 000		267 000
H	Wypłaty			40 000	85 000	125 000
1	kredyty i pożyczki długoterminowe					
2	kredyty i pożyczki długoterminowe			40 000	85 000	125 000
3	Spłaty rodzinne					
I	Saldo z działalności finansowej			227 000	- 85 000	142 000

Na podstawie dalszej części tabeli przepływu pieniędzy przyjrzymy się teraz rzeczywiście zrealizowanym inwestycjom i zaciągniętemu kredytowi w tym gospodarstwie (tab. 6). Rolnik w III kwartale zakupił środki transportu i zestaw maszyn do produkcji roślinnej za kwotę 396 tys. zł. Równocześnie zaciągnął kredyt pomostowy w wysokości 267 tys. zł. Porównując te kwoty z wyliczonymi ekonomicznie uzasadnioną wartością inwestycji i ekonomicznie uzasadnioną kwotą kredytu wyraźnie widać, że Rolnik znacznie je przekroczył. Wprawdzie w IV kwartale uzyskał 15,5 tys. zł ze sprzedaży używanych maszyn i środków transportu, ale wydatki związane z zaciągnięciem kredytu i spłatą rat w III i w IV kwartale wyniosły 125 tys. zł oraz 5 tys. zł z tytułu spłaty odsetek (por. tab. 5 i 6). Skutkiem tego saldo roczne z przepływu pieniędzy w gospodarstwie

rolnym wyniosło –43,5 tys. zł (tab. 7), a na rachunku bankowym powstał debet w wysokości 45 tys. zł (konsekwencje tego dla ekonomiki gospodarstwa rolnego przeanalizujemy w rozdziale: **O czym informuje bilans finansowy gospodarstwa?**).

Tab. 7. Fragment sprawozdania z przepływu pieniędzy w gospodarstwie B (saldo ogółem i saldo skumulowane)

L.p.	Wyszczególnienie	Kwartał				Razem w roku
		I	II	III	IV	
		[zł]				
	...					
C	Saldo z przepływów z działalności operacyjnej	18 500	-2 500	83 000	96 000	195 000
	...					
F	Saldo z działalności inwestycyjnej			-396 000	15 500	380 500
	...					
I	Saldo z działalności finansowej			227 000	- 85 000	142 000
	...					
J	Saldo z przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego (J=C+F+I)	18 500	-2 500	-86 000	26 500	-43 500
K	Skumulowane saldo przepływów z gospodarstwa rolnego*	18 500	16 000	-70 000	-43 500	X

* narastająco w kwartałach

Znacznie lepsza sytuacja finansowa gospodarstwa rolnego byłaby, gdyby Rolnik wynegocjował z bankiem dłuższy okres spłaty kredytu, nawet wówczas gdyby inne warunki spłaty kredytu (odsetki, prowizja) były mniej korzystne. Zakładając, że odsetki i prowizja byłyby takie jak najczęściej proponują banki spółdzielcze dla kredytów pomostowych, a okres spłaty kredytu wyniósł 2 lata, ekonomicznie uzasadniony kredyt dla analizowanego gospodarstwa wyniósłby:

$$K = 165 / (1/2 + 0,075 + 0,020) = 277 \text{ tys. zł.}$$

a więc o 10 tys. zł byłby wyższy od rzeczywiście zaciągniętego, a ekonomicznie uzasadniona wartość inwestycji przekroczyłaby 440 tys. zł. Negocjując dłuższy okres spłaty kredytu Rolnik zapewniłby realizację tych samych inwestycji bez wpadania w niebezpieczny dla gospodarstwa debet na koncie bankowym.

Wykorzystując dochód pieniężny czyli roczne saldo przepływu pieniędzy w działalności operacyjnej można określić nadwyżkę na samofinansowanie inwestycji, a tym samym wyznaczyć ekonomicznie uzasadnioną kwotę kredytu inwestycyjnego oraz wartość możliwych do sfinansowania inwestycji w gospodarstwie rolnym.

Ocenę zdolności do sfinansowania inwestycji w gospodarstwie B dla celów dydaktycznych przeprowadzono wykorzystując **dochód pieniężny** w analizowanym roku. W praktyce Rolnik uczestniczący w Polskim FADN dysponuje Raportem Indywidual-

nym za poprzedni rok. Zakładając jednak, że dochód pieniężny w roku bieżącym, tj. w roku realizacji inwestycji, będzie zbliżony do ubiegłorocznego, można w sposób przedstawiony wyżej wykonać obliczenia wykorzystując dochód pieniężny z poprzedniego roku. Odpowiednie obliczenia przedstawimy na przykładzie gospodarstwa C, które w roku analizowanym nie realizowało inwestycji i nie zaciągało kredytu, a więc wyliczona wartość kredytu i inwestycji dotyczyć będzie roku przyszłego.

Roczne saldo przepływu pieniędzy z działalności operacyjnej (dochód pieniężny) w gospodarstwie C wyniosło 92 tys. zł. Przyjmując podobnie jak w gospodarstwie B, że roczny koszt utrzymania rodziny wyniesie 30 tys. zł i gospodarstwo nie jest zadłużone, nadwyżka na samofinansowanie rozwoju wyniesie:

$$92 - 30 - 0 = 62 \text{ tys. zł,}$$

a ekonomicznie uzasadniona kwota kredytu, przy założeniu, że kredyt spłacany będzie przez 5 lat, odsetki stanowiąc będą 7,5%, a prowizja 2%, wyniesie:

$$K = 62 / (1/5 + 0,075 + 0,020) = 210 \text{ tys. zł,}$$

a w przypadku, gdyby rolnik wynegocjował spłatę kredytu przez 10 lat, przy tych samych pozostałych warunkach spłaty, kredyt wyniósł by:

$$K = 62 / (1/10 + 0,075 + 0,02) = 318 \text{ tys. zł.}$$

Obok **dochodu pieniężnego** jaki jest w stanie wypracować Rolnik w gospodarstwie rolnym, ważnym czynnikiem decydującym o wysokości kredytu jaki jest w stanie zaciągnąć na inwestycje jest okres spłaty kredytu. Im dłuższy okres spłaty tym łatwiej spłacić nawet znacznie wyższą kwotę kredytu.

Ponieważ obliczenia dotyczą przyszłego roku, ekonomicznie uzasadnioną wartość inwestycji wyliczymy według nieco innego wzoru niż w poprzednim przykładzie. Zamiast kwot przeznaczonych na obsługę kredytu w roku bieżącym przewidzieć należy rezerwę środków na ewentualną zmianę cen rynkowych środków przewidzianych w ramach planowanych inwestycji:

$$I = Ns + K - R$$

gdzie:

I – ekonomicznie uzasadniona wartość inwestycji,

Ns – nadwyżka na samofinansowanie rozwoju (inwestycji),

R – rezerwa środków finansowych.

Zakładając, że wystarczającą rezerwą będzie 15% sumy wkładu własnego i kredytu wartość inwestycji wyniesie:

$$I = 62 + 210 - 0,15 (62 + 210) = 231 \text{ tys. zł}$$

przy 5-letnim okresie spłaty kredytu, a przy 10 latach spłaty:

$$I = 62 + 318 - 0,15 (62 + 318) = 323 \text{ tys. zł.}$$

Wydłużenie okresu spłaty kredytu pozwala na zaciągnięcie wyższej kwoty kredytu przy tych samych możliwościach finansowych gospodarstwa, a tym samym zrealizować wyższą wartość inwestycji.

JAK ANALIZOWAĆ STRUKTURĘ KOSZTÓW PRODUKCJI ?

Ważnym elementem każdej analizy ekonomicznej gospodarstwa rolnego są koszty działalności produkcyjnej. Odzwierciedlają one zużycie w danym roku środków produkcji oraz wydatki związane z procesem produkcji. Zbiorcze zestawienie kosztów zawiera tab. XIII (**Wartość i struktura kosztów produkcji**) **Raportu Indywidualnego**. Warto przy tym zwrócić uwagę, że koszty przedstawione w tej tabeli nie pokrywają się z wypłatami zamieszczonymi w **Sprawozdaniu z przepływu pieniędzy** (tab. VII). Składa się na to kilka przyczyn:

1. Koszty przedstawiane są według wartości netto, tj. bez uwzględnienia naliczonego podatku VAT, a wypłaty według wartości brutto.
2. Koszty uwzględniają wartość netto tylko tej części środków będących w dyspozycji gospodarstwa, które rzeczywiście zostały wykorzystane w danym roku w procesie produkcji. Jeśli Rolnik wykorzystał tylko część zakupionych środków (np. nawozów mineralnych), a resztę pozostawił w magazynie w postaci zapasów do wykorzystania w przyszłym roku, to tylko część zużyta została potraktowana jako koszt produkcji. Może się także zdarzyć, że Rolnik wykorzystał w produkcji zapasy z ubiegłego roku i wówczas koszt może być wyższy od wartości zakupu danego środka.
3. W przypadku, gdy Rolnik przekazał część zakupionych środków nieodpłatnie poza gospodarstwo rolne, to o ich oszacowaną wartość obniżany jest koszt produkcji. Odwrotna sytuacja jest jeśli Rolnik wykorzystał środki przekazane nieodpłatnie, koszt jest wówczas powiększany.
4. W kosztach produkcji wykazywana jest wartość tych produktów wytworzonych w gospodarstwie i zużyta w procesie produkcji, które mają charakter towarowy, to znaczy, że znajdują się w powszechnym obrocie i zostały wykorzystane w gospodarstwie, np. na nasiona czy pasze i wycenione według cen rynkowych netto (bez VAT i ewentualnych kosztów zakupu). Suma wartości tych produktów określana jest jako **zużycie wewnętrzne**, które powiększa koszty produkcji, a oczywiście nie jest wykazywana w przepływach pieniężnych.
5. W przypadku, gdy w gospodarstwie wykorzystywane są tzw. produkty nietowarowe (zielonka, siano itp.) ich wartość nie jest wyceniana, a w kosztach wykazywane są tylko te środki, które posłużyły do ich wytworzenia, np. nasiona, nawozy, środki ochrony roślin itp.
6. Jeśli Rolnik zakupił część środków zużytych w gospodarstwie w danym roku na przedłużony termin płatności (zobowiązanie), to zakup ten nie jest wykazywany w przepływach pieniężnych, ale wartość zużytych środków zaliczana jest do kosztów.
7. Zestawienie kosztów produkcji nie zawiera zakupu zwierząt, których wartość wykorzystywana jest przy obliczaniu wartości produkcji wytworzonej w gospodarstwie rolnym (problem ten omówiony będzie w następnym rozdziale: **Dlaczego jest ważna wartość i struktura produkcji**).

8. Oprócz skorygowanych wydatków poniesionych w danym roku, w zestawieniu kosztów, wykazywana jest tzw. amortyzacja tj. umownie naliczony koszt zużycia wcześniej zakupionych lub wytworzonych trwałych środków produkcji (budynków, maszyn, urządzeń itp.). Umowność naliczania raty amortyzacji wiąże się z tym, że istnieje pewna dowolność w określaniu okresu użytkowania poszczególnych środków trwałych.

Analizując koszty w gospodarstwie rolnym, w pierwszej kolejności należy odpowiedzieć na pytanie: **jaka jest podstawowa struktura kosztów i co z niej wynika?**

Tab. 8. Fragment zestawienia kosztów ogółem w gospodarstwie B (podstawowe grupy kosztów)

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Struktura [%]

16	Koszty bezpośrednie razem	104 000	61,5

28	Koszty ogólnogospodarcze razem	36 000	21,3
29	Zużycie pośrednie razem	140 000	82,8

34	Podatki razem	2 500	1,5

42	Amortyzacja razem	21 000	12,4

46	Koszty czynników zewnętrznych razem	5 500	3,3
47	Ogółem koszty produkcji	169 000	100,0

Przyjrzyjmy się podstawowej strukturze kosztów w gospodarstwie B (tab. 8). Dominującą grupą kosztów jest tzw. **zużycie pośrednie będące sumą kosztów bezpośrednich i ogólnogospodarczych**, a więc sumą tych kosztów, które wiążą się z podstawową działalnością (operacyjną) gospodarstwa rolnego. Im wyższy udział procentowy tych kosztów w gospodarstwie rolnym tym bardziej intensywnie prowadzona jest **działalność operacyjna** gospodarstwa. Na podstawie danych z pojedynczego gospodarstwa i z jednego roku trudno określić, czy udział **zużycia pośredniego w kosztach ogółem** jest właściwy, czy nie. Można jednak porównać z danymi z ogółu gospodarstw uczestniczących w Polskim FADN. Przeciętnie **zużycie pośrednie** stanowi około 75% kosztów ogółem, jedynie w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych nie przekracza 50%, a w gospodarstwach nastawionych na chów drobiu i trzody chlewnej osiąga nawet 90%.

Zużycie pośrednie w gospodarstwie B można uznać za charakterystyczne dla gospodarstw wielokierunkowych, ze znacznym udziałem trzody chlewnej.

Pojęciem **kosztów bezpośrednich** w ramach FADN określa się te koszty, które wyrażają wartość zastosowanych nakładów, mających bezpośredni związek z ilością i wartością produkcji, tj. można je bezpośrednio powiązać z poszczególnymi roślinami

(np. koszt zastosowanych nasion, nawozów, środków ochrony roślin) lub zwierzętami (np. koszt inseminacji, zużytych pasz, opieki weterynaryjnej) i zmieniają się dość proporcjonalnie z rozmiarami produkcji. Oznacza to, że w systemie FADN, ta grupa kosztów ma zarazem charakter kosztów **bezpośrednich** jak i **zmiennych**. Im wyższy udział **kosztów bezpośrednich**, przy podobnej kwocie **kosztów ogółem**, tym wyższa jest spodziewana **wartość produkcji i wyższy wynik finansowy** gospodarstwa, pod warunkiem, że nie przekroczy się optymalnego poziomu nakładów, np. nie przenoży się upraw.

Przeciętnie udział **kosztów bezpośrednich** w gospodarstwach uczestniczących w Polskim FADN wynosi około 50% kosztów ogółem, lecz w gospodarstwach nastawionych na chów trzody i drobiu przekracza 70%, a w gospodarstwach sadowniczych nie przekracza zwykle 30%. W gospodarstwie B (tab. 8) udział tych kosztów wyniósł ponad 61%, co należy uznać za zjawisko korzystne z punktu widzenia rozmiarów i wartości produkcji.

Drugą częścią zużycia pośredniego są **koszty ogólnogospodarcze**. Ich udział jest bezpośrednio związany z wyposażeniem gospodarstwa w budynki, maszyny i urządzenia oraz ich jakością (koszty utrzymania i remontu budynków i maszyn, ubezpieczenia tych środków oraz usług wynikających z reguły z braku własnych maszyn i narzędzi), a także energochłonnością działalności gospodarczej (koszt energii i paliw). Wysoki udział **kosztów ogólnogospodarczych**, z jednej strony może wynikać z wyposażenia gospodarstwa rolnego w przestarzałe i wyeksploatowane środki trwałe, a z drugiej z przeinwestowania gospodarstwa. Jedna i druga sytuacja prowadzić może do obniżenia wyniku finansowego.

Przeciętnie w gospodarstwach uczestniczących w Polskim FADN, udział kosztów ogólnogospodarczych wynosi około 25% kosztów ogółem, niższy jest tylko w gospodarstwach specjalizujących się w chowie trzody chlewnej i drobiu (ok. 10%). W analizowanym gospodarstwie B wynosi nieco ponad 21%, co można uznać za sytuację dość korzystną z punktu widzenia sytuacji finansowej gospodarstwa.

Kolejną grupą kosztów pod względem udziału w kosztach ogółem jest **amortyzacja**, czyli umownie naliczony koszt zużycia środków trwałych. Warto przy tym zwrócić uwagę, że **amortyzacja** naliczana jest od tych środków trwałych, które systematycznie zużywają się w procesie działalności gospodarstwa i co pewien czas wymagają zastąpienia przez nowe środki trwałe. Amortyzowaniu nie podlega więc: **ziemia**, która jest wprawdzie najważniejszym środkiem trwałym w większości gospodarstw (z wyjątkiem gospodarstw ogrodniczych, realizujących produkcję w szklarniach, gospodarstw drobiarskich i niektórych trzodowych), ale nie zużywa się w procesie produkcji; **drzewostan leśny**, który ma charakter produkcji w cyklu długim i ma zdolności do samoodtwarzania; a w większości krajów także **stado podstawowe zwierząt**. W ramach Polskiego FADN roczna rata amortyzacji nie jest naliczana do tych amortyzowanych środków trwałych, które zostały zakupione lub oddane do użytku w danym roku obrachunkowym (kalendarzowym). Z kolei rata amortyzacji naliczana jest za cały rok w stosunku do tych środków, które zostały sprzedane lub zlikwi-

dowane w danym roku. Rata amortyzacji nie jest także naliczana od tych środków, które zostały w pełni zamortyzowane, chociaż nadal znajdują się na wyposażeniu gospodarstwa i w dalszym ciągu są eksploatowane. Należy także przypomnieć, że **amortyzacja** wyraża koszt zużycia środków, na które wydatki poniesiono w latach poprzednich, nie ma więc wpływu na **dochód pieniężny** omawiany w poprzednim rozdziale (**Co wynika z przepływów pieniężnych?**). Rolnicy często starają się obniżyć ratę amortyzacji przedłużając okres amortyzowania poszczególnych środków trwałych. Postępowanie takie nie ma wpływu na bieżącą sytuację finansową, w sztuczny sposób obniża tylko **koszty ogółem** w gospodarstwie i powiększa wyliczony **dochód z gospodarstwa rolnego**, ale nie ma związku z wydatkami pieniężnymi poniesionymi w danym roku.

Wysoki udział w **kosztach ogółem** poprawnie wyliczonej **amortyzacji** wskazuje na wysoki poziom zainwestowania w gospodarstwie, tj. wyposażenie gospodarstwa w znaczne ilości i stosunkowo nowe **środki trwałe**, a często może wskazywać na przeinwestowanie gospodarstwa. Przeciętnie w gospodarstwach Polskiego FADN **amortyzacja** stanowi około 16-18% kosztów ogółem, jedynie w gospodarstwach sadowniczych przekracza 35%, a w drobiarskich i trzodowych wynosi poniżej 10%. W gospodarstwie B (tab. 8) udział **amortyzacji** przekracza nieznacznie 12%, co sugeruje poziom zainwestowania wyraźnie niższy od przeciętnego. Może to wynikać z dysponowania przez Rolnika znaczną liczbą wyeksploatowanych środków trwałych.

Koszty czynników zewnętrznych, na które składają się wynagrodzenia pracowników najemnych, czynsze dzierżawne i odsetki, przeciętnie nie przekraczają 10%, jedynie w gospodarstwach ogrodniczych, uprawiających warzywa i drzewa owocowe, stanowią 16- 18%. W gospodarstwie B koszty te wynoszą nieco ponad 3%, nie wpływają więc w istotny sposób na jego sytuację finansową.

Podatki wykazane, jako odrębna pozycja zestawienia kosztów ogółem (nie obejmują one podatku od towarów i usług nazywanego w skrócie VAT), w obecnych warunkach fiskalnych, nie mają większego znaczenia dla większości gospodarstw rolnych. Przeciętnie stanowią około 1,5% kosztów ogółem i taki jest ich udział w analizowanym gospodarstwie B.

Podsumowując ocenę podstawowej struktury kosztów w gospodarstwie B, można stwierdzić, że jest ona dość charakterystyczna dla gospodarstw wielokierunkowych, chociaż relacja **kosztów bezpośrednich** i **ogólnogospodarczych** jest korzystniejsza dla sytuacji finansowej.

Przyjrzyjmy się teraz podstawowej strukturze kosztów w gospodarstwa C (tab. 9).

Tab. 9. Fragment zestawienia kosztów ogółem w gospodarstwie C (podstawowe grupy kosztów)

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Struktura [%]

16	Koszty bezpośrednie razem	129 000	68,1

28	Koszty ogólnogospodarcze razem	40 000	21,1
29	Zużycie pośrednie razem	169 000	89,2

34	Podatki razem	2 000	1,1

42	Amortyzacja razem	16 500	8,7

46	Koszty czynników zewnętrznych razem	2 000	1,1
47	Ogółem koszty produkcji	189 500	100,0

Udział **zużycia pośredniego** w gospodarstwie C przekracza 89%, a **kosztów bezpośrednich** 61%, co jest cechą charakterystyczną dla gospodarstw nastawionych na chów trzody chlewnej. Udział **kosztów ogólnogospodarczych** jest podobny jak w gospodarstwie B, można więc wysnuć podobny wniosek, że jest to dość korzystne dla finansów gospodarstwa. **Amortyzacja** nie przekracza 9%, co także jest cechą gospodarstw trzodowych. Udział **podatków** i **kosztów czynników zewnętrznych**, to łącznie niewiele ponad 2%, koszty te nie wpływają więc istotnie na sytuację finansową gospodarstwa.

Kolejnym pytaniem, na które należy odpowiedzieć analizując koszty produkcji, to **jakie szczegółowe pozycje kosztów mają kluczowe znaczenie dla finansów gospodarstwa rolnego?**

W tab. 10 przedstawiony został fragment zestawienia kosztów (Tab. **XIII Raportu Indywidualnego**) dla gospodarstwa B, obejmujący wartość i strukturę procentową kosztów bezpośrednich. Najważniejszą grupą kosztów bezpośrednich są **koszty pasz**, które w gospodarstwie B stanowią ponad 45% **kosztów ogółem**, mają więc kluczowe znaczenie dla finansów gospodarstwa. Ewentualne oszczędności w tej grupie wpływają mogą nie tylko pozytywnie na ogólną kwotę kosztów, ale i na nadwyżkę finansową. Należy jednak pamiętać, że jest to grupa **kosztów bezpośrednich**, decydujących o ilości i wartości produkcji. Poszukując możliwości ich obniżenia, nie należy doprowadzać do zmniejszenia rozmiarów produkcji lub obniżenia jej jakości, gdyż mogłoby to wpłynąć niekorzystnie na cenę i na wartość produkcji. Główną składową **kosztów pasz** w analizowanym gospodarstwie są pasze treściwe (43% ogółu kosztów), a zwłaszcza pasze z **własnej produkcji** (prawie 35%). **Pasze treściwe z zakupu** stanowią niewiele ponad 8% **kosztów ogółem**. Wprawdzie koszty pasz wyprodukowanych w gospodarstwie są niższe niż z zakupu, jednak nie zawsze zapewniają

właściwy skład pokarmowy. W analizowanym gospodarstwie należałoby sprawdzić, czy nie byłoby korzystniej sprzedać własne surowce do produkcji pasz treściwych, a w to miejsce zakupić pasze pełnoporcjowe. Pasma pełnoporcjowe są wprawdzie droższe, lepiej są jednak dostosowane do potrzeb żywieniowych zwierząt i podobny efekt produkcyjny można byłoby uzyskać przy niższym ich zużyciu. Należy to jednak odpowiednio skalkulować, najlepiej konsultując się z odpowiednim doradcą specjalizującym się w żywieniu zwierząt. **Pasma pozostałe**, pochodzące w całości z **własnej produkcji**, stanowią zaledwie nieco ponad 2% kosztów ogółem, wynika to z faktu, że wartość zużytych pasz objętościowych wyprodukowanych w gospodarstwie jest ewidencjonowana, a jedynie ewidencjonowane są koszty ich wytworzenia, w postaci kosztów nasion, nawozów i ewentualnie środków ochrony roślin.

Tab. 10. Fragment zestawienia kosztów ogółem w gospodarstwie B (struktura kosztów bezpośrednich)

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Struktura [%]
1	Nasiona i sadzeniaki (1=2+3)	9 500	5,6
2	spoza gospodarstwa	8 000	4,7
3	z własnej produkcji	1 500	0,9
4	Nawozy	12 000	7,1
5	Środki ochrony roślin	3 000	1,8
6	Usługi weterynaryjne i leki	2 000	1,2
7	Pasma (7=8+11)	76 500	45,3
8	treściwe (8=9+10)	73 000	43,2
9	spoza gospodarstwa	14 000	8,3
10	z własnej produkcji	59 000	34,9
11	pozostałe pasze (11=12+13)	3 500	2,1
12	spoza gospodarstwa	0	0,0
13	z własnej produkcji	3 500	2,1
14	Ubezpieczenia specjalne (konkretnych upraw i zwierząt)	0	0,0
15	Pozostałe koszty bezpośrednie	1 000	0,6
16	Koszty bezpośrednie razem (16 = 1+ 4 +...+ 7 + 14 + 15)	104 000	61,5

Dość ważną pozycją **kosztów bezpośrednich** jest wartość **zużytych nawozów** (ok. 7%). Trudno jednak uznać, że można poszukiwać oszczędności w tej pozycji.

Kolejną pozycję zajmują **nasiona i sadzeniaki** (niespełna 6%), pochodzące głównie z zakupu (blisko 5%). Zastąpienie nasion z zakupu nasionami własnymi, może wprawdzie wpłynąć na wysokość i udział tych kosztów, ale może być niekorzystne z punktu widzenia ilości i jakości produktów roślinnych. Również w tym przypadku nie należy więc szukać oszczędności.

Udział pozostałych składników kosztów bezpośrednich jest na tyle niski, że nie mają one większego znaczenia dla finansów gospodarstwa rolnego.

Na uwagę zasługuje fakt, że w analizowanym gospodarstwie nie odnotowano **kosztów ubezpieczeń specjalnych**. Udział tych kosztów w **kosztach ogółem** jest z reguły niewielki i najczęściej wynosi poniżej 1%, nie wpływa więc istotnie na wzrost **kosztów ogółem**, może mieć jednak duże znaczenie dla finansów gospodarstwa np. w sytuacji wystąpienia klęsk żywiołowych lub chorób epidemiologicznych.

Oceniając strukturę **kosztów bezpośrednich** w gospodarstwie C (tab. 11), można zauważyć, że również w tym gospodarstwie najważniejszym składnikiem są **koszty pasz**, stanowiące ponad 44% **kosztów ogółem**. W całości są to **koszty pasz treściwych**, w większości **pochodzące z zakupu**. Biorąc pod uwagę fakt, że w zestawieniu przepływów pieniężnych (por. tab. 5) wpłaty z tytułu sprzedaży produktów roślinnych były znikome, znaczny udział **pasz treściwych z zakupu**, wynikał z niedostatecznej możliwości wyprodukowania pasz własnych, a nie z dążenia do prawidłowego żywienia zwierząt. Podobny wniosek, dotyczący zasad żywienia zwierząt paszami własnymi i z zakupu jak w gospodarstwie B, można również sformułować w tym przypadku.

Tab. 11. Fragment zestawienia kosztów ogółem w gospodarstwie C (struktura kosztów bezpośrednich)

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Struktura [%]
1	Nasiona i sadzeniaki (1=2+3)	8 500	4,5
2	spoza gospodarstwa	7 500	4,0
3	z własnej produkcji	1 000	0,5
4	Nawozy	24 500	12,9
5	Środki ochrony roślin	4 500	2,4
6	Usługi weterynaryjne i leki	5 500	2,9
7	Pasze (7=8+11)	84 000	44,3
8	treściwe (8=9+10)	84 000	44,3
9	spoza gospodarstwa	48 000	25,3
10	z własnej produkcji	36 000	19,0
11	pozostałe pasze (11=12+13)	0	0,0
12	spoza gospodarstwa	0	0,0
13	z własnej produkcji	0	0,0
14	Ubezpieczenia specjalne (konkretnych upraw i zwierząt)	1 000	0,5
15	Pozostałe koszty bezpośrednie	1 000	0,5
16	Koszty bezpośrednie razem (16 = 1+ 4 +...+ 7 + 14 + 15)	129 000	68,1

Znaczącą grupą **kosztów bezpośrednich** w gospodarstwie C są **koszty nawożenia**, których udział wynosi prawie 13%. Przeciętnie w gospodarstwach Polskiego FADN, **nawozy** nie przekraczają zwykle 10% **kosztów ogółem**, jedynie w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych przekraczają 20%, a w gospodarstwach trzodowych i drobiowych mniej niż 5%. Biorąc pod uwagę, że produkcja roślinna nie odgrywa większej roli we wpłatach tego gospodarstwa (por. tab. 5), należy dokładniej przeanalizować poziom, a tym samym i koszty, nawożenia mineralnego. W tym przypadku należałoby skorzystać z pomocy doradcy specjalizującego się w technologiach produkcji roślinnej.

Na nieco niższym poziomie, niż w gospodarstwie B, kształtują się **koszty nasion i sadzeńiaków**, ale również w tym przypadku dominują **koszty nasion z zakupu**, co należy uznać za sytuację prawidłową.

Pozostałe grupy kosztów bezpośrednich nie mają większego znaczenia z punktu widzenia sytuacji finansowej gospodarstwa C.

W tab. 12 przedstawiono wartość i strukturę **kosztów ogólnogospodarczych** w gospodarstwie B. Głównym składnikiem tych kosztów są **paliwa**, stanowiące prawie 8% kosztów ogółem, a więc mniej niż przeciętnie w gospodarstwach Polskiego FADN, w których paliwa stanowią 11-12%. Wyższym udziałem (powyżej 20%) charakteryzują się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawie warzyw, a niższym (6-7%) gospodarstwa drobiarskie i trzodowe. Można więc uznać, że w gospodarstwie B, Rolnik dość oszczędnie gospodaruje paliwami.

Tab. 12. Fragment zestawienia kosztów ogółem w gospodarstwie B (struktura kosztów ogólnogospodarczych)

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Struktura [%]
17	Energia elektryczna	2 000	1,2
18	Opał	0	0,0
19	Paliwo napędowe	13 000	7,7
20	Remonty, konserwacje i przeglądy	12 000	7,1
21	Usługi	7 000	4,1
22	Ubezpieczenia	500	0,3
...
27	Pozostałe koszty ogólnogospodarcze	1 500	0,9
28	Koszty ogólnogospodarcze razem (28 = 17+...+ 22 + 27)	36 000	21,3

Drugim ważnym składnikiem **kosztów ogólnogospodarczych** są **wydatki na remonty, przeglądy i konserwacje** maszyn i budynków. Udział tych kosztów przekracza nieznacznie 7%, jest więc nieznacznie wyższy niż średnio w gospodarstwach Polskiego FADN (ok. 6%). Można sądzić, że park maszynowy w tym gospodarstwie jest dość wyeksploatowany. Jest to jedna z nielicznych pozycji **kosztów ogólnogospodarczych**, która może być obniżona. Prawdopodobnie stanie się to już w roku następnym w związku z wymianą części maszyn i środków transportu (por. tab. 6).

Usługi w analizowanym gospodarstwie stanowią ok. 4% kosztów ogółem, są więc na przeciętnym poziomie jak w gospodarstwach Polskiego FADN.

Pozostałe składniki **kosztów ogólnogospodarczych** nie mają większego znaczenia dla finansów gospodarstwa. Warto jednak zwrócić uwagę na bardzo niskie koszty **ubezpieczeń** majątkowych, co może być bardzo ryzykowne w przypadku wystąpienia zjawisk losowych.

Tab. 13. Fragment zestawienia kosztów ogółem w gospodarstwie C (struktura kosztów ogólnogospodarczych)

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Struktura [%]
17	Energia elektryczna	2 000	1,1
18	Opał	0	0,0
19	Paliwo napędowe	11 000	5,8
20	Remonty, konserwacje i przeglądy	2 000	1,1
21	Usługi	15 500	8,2
22	Ubezpieczenia	1 500	0,8
...
27	Pozostałe koszty ogólnogospodarcze	8 000	4,2
28	Koszty ogólnogospodarcze razem (28 = 17+...+ 22 + 27)	40 000	21,1

Analizując strukturę kosztów ogólnogospodarczych w gospodarstwie C (tab. 13), zwraca uwagę dość niski udział kosztów paliwa napędowego, wynoszący niespełna 6%, a więc na poziomie charakterystycznym dla gospodarstw trzodowych.

Remonty, konserwacje i przeglądy, nieznacznie tylko przekraczają 1%, co może wskazywać na stosunkowo skromny i nowy park maszynowy i dysponowanie przez Rolnika budynkami w dobrym stanie.

Dość wysokim udziałem charakteryzują się **usługi** (ok. 8%), będące ponad 2-krotnie wyższe niż przeciętnie w gospodarstwach Polskiego FADN. Może to wskazywać na brak kompleksowego wyposażenia we własne maszyny i urządzenia. Jeśli jest to skutek świadomych decyzji Rolnika, a nie ma trudności w dostępie do usług w optymalnych okresach agrotechnicznych, to należy uznać za działanie właściwe. Jednym z ważniejszych czynników wpływających negatywnie na sytuację finansową gospodarstw rolnych jest ich przeinwestowanie, czyli nadmierne wyposażenie we własne środki trwałe.

Ponad 4% kosztów ogółem stanowią **pozostałe koszty ogólnogospodarcze**, na które składają się m.in. opłaty za wodę, telefon, prasę specjalistyczną, lecz ich udział nie przekracza przeciętnego udziału tych kosztów w gospodarstwach Polskiego FADN.

Pozostałe składniki **kosztów ogólnogospodarczych** nie wpływają istotnie na sytuację finansową gospodarstwa C.

Tab. 14. Fragment zestawienia kosztów ogółem w gospodarstwie B (podatek, amortyzacja, koszty czynników zewnętrznych)

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Struktura [%]
34	Podatki razem	2 500	1,5
35	Amortyzacja wartości niematerialnych i prawnych	0	0,0
36	Amortyzacja budynków i budowli	8 500	5,0
37	Amortyzacja melioracji	0	0,0
38	Amortyzacja maszyn i urządzeń technicznych	11 000	6,5
39	Amortyzacja środków transportu	1 500	0,9
40	Amortyzacja sadów i plantacji wieloletnich plonujących	0	0,0
41	Amortyzacja zakończonych inwestycji w obcych środkach trwałych	0	0,0
42	Amortyzacja razem (42 = 35 +...+ 41)	21 000	12,4
43	Koszt pracy	0	0,0
44	Czynsze dzierżawne	1 000	0,6
45	Odsetki	4 500	2,7
46	Koszt czynników zewnętrznych razem (46 = 43 +...+ 45)	5 500	3,3
47	Ogółem koszty produkcji (47 = 29 + 34 + 42 + 46)	169 000	100,0

Udział **amortyzacji** w gospodarstwie B (tab. 14), jak już stwierdzono wcześniej, jest dość niski, co w powiązaniu z dość wysokim udziałem kosztów **remontów, konserwacji i przeglądów** (por. tab. 12), wskazuje na dysponowanie przez Rolnika dość wyeksploatowanymi środkami trwałymi, zwłaszcza **środkami transportu**, których **amortyzacja** stanowi niespełna 1% **kosztów ogółem**. Przeciętnie w gospodarstwach Polskiego FADN **amortyzacja środków transportu** stanowi 6-7% kosztów ogółem, jedynie w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawie warzyw i chowie trzody oraz drobiu nie przekracza 3-4%. Niski udział **amortyzacji środków transportu** w gospodarstwie B ma charakter przejściowy, ponieważ Rolnik jak wynika z przepływów pieniężnych (por. tab. 6) wydał w bieżącym roku znaczną kwotę na zakup nowych środków transportów (a także zestawu maszyn), których amortyzowanie, zgodnie z zasadami Polskiego FADN, rozpocznie się dopiero od następnego roku.

Na podobnym poziomie jak **amortyzacja środków transportu** w gospodarstwach Polskiego FADN kształtuje się także **amortyzacja budynków i budowli** (6-7%), a także **maszyn i urządzeń technicznych**. W gospodarstwie B udział **amortyzacji maszyn i urządzeń technicznych** jest więc zbliżony do przeciętnego, a **budynków i budowli** tylko nieznacznie niższy.

Głównym składnikiem **kosztów czynników zewnętrznych** w gospodarstwie B są odsetki, których udział wynosi prawie 3%, **kosztów ogółem**. W porównaniu z ogółem gospodarstw uczestniczących w Polskim FADN, jest to udział dość wysoki, chociaż

nie powinny być zagrożeniem dla finansów gospodarstwa. Większym zagrożeniem może być wykazany w poprzednim rozdziale niewłaściwy poziom sfinansowania inwestycji kredytem i związany z tym deficyt środków na koncie bankowym.

Tab. 15. Fragment zestawienia kosztów ogółem w gospodarstwie C (podatek, amortyzacja, koszty czynników zewnętrznych)

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Struktura [%]
34	Podatki razem	2 000	1,1
35	Amortyzacja wartości niematerialnych i prawnych	0	0,0
36	Amortyzacja budynków i budowli	10 000	5,3
37	Amortyzacja melioracji	0	0,0
38	Amortyzacja maszyn i urządzeń technicznych	5 000	2,6
39	Amortyzacja środków transportu	1 500	0,8
40	Amortyzacja sadów i plantacji wieloletnich plonujących	0	0,0
41	Amortyzacja zakończonych inwestycji w obcych środkach trwałych	0	0,0
42	Amortyzacja razem (42 = 35 +...+ 41)	16 500	8,7
43	Koszt pracy	0	0,0
44	Czynsze dzierżawne	2 000	1,1
45	Odsetki	0	0,0
46	Koszt czynników zewnętrznych razem (46 = 43 +...+ 45)	2 000	1,1
47	Ogółem koszty produkcji (47 = 29 + 34 + 42 + 46)	189 500	100,0

Niski udział **amortyzacji** w gospodarstwie C jest, jak już stwierdzono wcześniej, charakterystyczny dla gospodarstw trzodowych. Głównym składnikiem tej grupy kosztów jest **amortyzacja budynków i budowli** (nieco ponad 5%), to jest nieco więcej niż przeciętnie w gospodarstwach nastawionych na chów trzody chlewnej (ok. 4%). Może to wskazywać na stosunkowo nowe budynki inwentarskie lub wyższy niż przeciętny poziom zainwestowania w tym zakresie. Nieco niższy, niż przeciętnie w tej grupie gospodarstw, jest udział **amortyzacji maszyn i urządzeń technicznych** (poniżej 3%), a **amortyzacji środków transportu** znacznie niższy (niespełna 1%). Wskazuje to, że Rolnik dysponuje stosunkowo niewielkim lub wyeksploatowanym parkiem maszynowym, zwłaszcza w zakresie środków transportu. Biorąc pod uwagę zdolność kredytową, wyliczoną na podstawie przepływu pieniędzy (por. rozdz. **Co wynika z przepływów pieniężnych?**), a także ekonomicznie uzasadnioną wartość możliwych do zrealizowania inwestycji, nie powinno być większych problemów z odnowieniem lub powiększeniem parku maszynowego w tym gospodarstwie.

Koszty czynników zewnętrznych nie mają większego znaczenia dla finansów gospodarstwa C, a jednym ich składnikiem jest **czynsz dzierżawny**.

Ważnym elementem analizy kosztów produkcji jest zweryfikowanie ich podstawowej struktury, zwłaszcza udziału kosztów bezpośrednich, wyznaczenie kluczowych pozycji, wpływających na wysokość kosztów ogółem, oraz określenie jak ich zmiana może wpłynąć na sytuację finansową gospodarstwa rolnego.

DLACZEGO WAŻNA JEST WARTOŚĆ I STRUKTURA PRODUKCJI?

Wartość **produkcji ogółem** w systemie FADN oznacza sumę wartości wytworzonych produktów potencjalnie towarowych, tj. takich które znajdują się w powszechnym obrocie towarowym na rynku, pomniejszych o wartość zakupionych zwierząt. **Produkcja ogółem** nie obejmuje wartości tych produktów, które tylko sporadycznie są przedmiotem obrotu towarowego, tj. przede wszystkim pasz objętościowych i innych produktów ubocznych, jak słoma czy obornik. Pojęciem **produkcja ogółem** określa się więc wartość tej części wytworzonych w danym roku produktów, które Rolnik może przeznaczyć na sprzedaż. W przeciętnym gospodarstwie rolnym, uznanym za towarowe, i które znajduje się w polu zainteresowania FADN, większa część wytworzonych produktów potencjalnie towarowych przeznaczana jest na sprzedaż, a tylko część pozostaje w gospodarstwie i jest wykorzystywana w procesie produkcji (głównie nasiona i pasze treściwe wytworzone w gospodarstwie) lub przekazywana jest nieodpłatnie na potrzeby Rolnika i jego rodziny.

Wartość **produkcji ogółem** (tab. X **Raportu Indywidualnego**), nie pokrywa się z wysokością wpłat w **Sprawozdaniu z przepływu pieniędzy** (tab. VII). Składa się na to kilka przyczyn:

1. Produkcja przedstawiana jest według wartości netto, tj. bez uwzględnienia należnego podatku VAT, a wpłaty według wartości brutto.
2. Wartość produkcji obniżana jest o wartość zakupionych zwierząt, ponieważ część procesu produkcyjnego została zrealizowana w innym gospodarstwie i tam została zaliczona do wartości produkcji. Wpłaty uwzględniają wartość netto całego sprzedanego zwierzęcia, niezależnie od tego, czy pochodziło z własnego odchowu, czy z zakupu.
3. Produkcja obejmuje tylko produkty wytworzone w danym roku, podczas, gdy we wpłatach może znaleźć się także sprzedaż zapasów, tj. produktów wytworzonych w latach poprzednich.
4. Odwrotna do powyższej sytuacja może dotyczyć przypadku, gdy część wytworzonych produktów nie została sprzedana, powiększyła więc zapasy na końcu roku, a więc nie znalazła się we wpłatach.

-
5. W sytuacji, gdy rolnik zgodził się przy sprzedaży na przedłużone terminy zapłaty, w okresie obrachunkowym może nie wystąpić wpłata, lecz wzrosnie wartość należności.
 6. Produkcja ogółem obejmuje też wartość produktów wytworzonych w gospodarstwie i przekazanych nieodpłatnie poza gospodarstwo, np. na cele konsumpcyjne Rolnika i jego rodziny. Tych danych nie zawierają przepływy pieniężne.
 7. Dodatkowo we wpłatach wykazywane są otrzymane dotacje, których nie uwzględnia wartość produkcji.

Przed analizą wartości i struktury **produkcji ogółem**, warto zapoznać się ze strukturą sprzedaży zamieszczoną w tab. VIII (**Sprzedaż i uzyskane ceny najważniejszych produktów rolniczych**) **Raportu Indywidualnego**. Podstawowym pytaniem, na które w tym przypadku trzeba odpowiedzieć jest: **które produkty gospodarstwa rolnego mają decydujące znaczenie dla finansów gospodarstwa rolnego i jego miejsca na rynku?**

Dane dotyczące wartości sprzedaży i cen produktów dla gospodarstwa B zamieszczono w tab. 16. W pięciu pierwszych wierszach tej tabeli aplikacja komputerowa zamieszcza produkty, uporządkowane według wartości sprzedaży, wraz ze strukturą w procentach i uśrednionymi cenami sprzedaży. Skumulowana wartość pozostałych produktów roślinnych i zwierzęcych wpisywana jest odpowiednio w wierszu 6 i 7.

W analizowanym gospodarstwie w ciągu roku sprzedano tylko 4 produkty, spośród których najwyższą wartość uzyskano ze sprzedaży tuczników (73% ogólnej wartości sprzedaży) oraz opasów (nieco ponad 16%). Tylko nieco ponad 8% stanowiła sprzedaż produktów roślinnych. Pod względem struktury produkcji towarowej (sprzedaży), czyli powiązań z rynkiem, gospodarstwo B nastawione jest na produkcję zwierzęcą, przede wszystkim chów trzody chlewnej. Niewielka sprzedaż produktów roślinnych oznacza, że praktycznie cała produkcja roślinna podporządkowana została produkcji zwierzęcej, zwłaszcza produkcji żywca wieprzowego. Niespełna 19-procentowa wartość sprzedaży żywca wołowego ma w tym gospodarstwie drugorzędne znaczenie i należałoby przeanalizować, czy jest ekonomiczny i organizacyjny sens utrzymywania obu kierunków produkcji zwierzęcej. Służyć temu może porównanie średnich cen żywca z aktualnymi cenami rynkowymi. Jeśli uzyskane ceny należą do najwyższych na rynku, to oznacza, że warto rozważyć rozwinięcie danego kierunku produkcji i odwrotnie. Przed podjęciem decyzji w tym zakresie należy jednak przeprowadzić odpowiednie kalkulacje, najlepiej po konsultacji z doradcą ekonomicznym, a także ocenić jakie będzie to miało skutki dla wykorzystania produktów ubocznych na pasze, a także stanowisk dla zwierząt. Ewentualna rezygnacja z chowu bydła mogłaby jednak korzystnie wpłynąć na pracochłonność produkcji zwierzęcej.

Tab. 16. Sprzedaż i uzyskane ceny najważniejszych produktów w gospodarstwie

B

L.p.	Wyszczególnienie	J e d n . miary	Ilość	Wartość		Cena sprze- daży netto [zł]
				[zł]	[%]	
1	Tuczniaki o wadze 50 kg i więcej	kg	20 000	108 000	73,0	5,40
2	Byki do opasu, wolce 2-letnie i starsze	kg	3 500	24 000	16,2	6,86
3	Kukurydza (sucha i wilgotna) na ziarno	dt	200	12 500	8,4	62,50
4	Jałówki do opasu 2-letnie i starsze	kg	550	3 500	2,4	6,36
5						
6	Pozostałe produkty roślinne			0	0,0	
7	Pozostałe zwierzęta i produkty zwierzęce			0	0,0	
8	Razem produkty rolnicze (8=1+..+7)			148 000	100,0	

C

L.p.	Wyszczególnienie	Jedn. miary	Ilość	Wartość		Cena sprzedaży netto [zł]
				[zł]	[%]	
1	Tuczniaki o wadze 50 kg i więcej	kg	31 000	167 000	94,6	5,39
2	Wybrakowane knury i maciory	kg	1 000	4 000	2,3	4,00
3	Jałówki od 1 do 2 lat	kg	500	3 000	1,7	6,00
4	Ziemniaki jadalne	dt	50	2 500	1,4	50,00
5						
6	Pozostałe produkty roślinne			0	0,0	
7	Pozostałe zwierzęta i produkty zwierzęce			0	0,0	
8	Razem produkty rolnicze (8=1+..+7)			176 500	100,0	

Wartość sprzedaży (produkcji towarowej) określa zdolność gospodarstwa do generowania przychodów, a analiza struktury sprzedaży umożliwia ocenę stopnia ukierunkowania rynkowego gospodarstwa, tj. wyodrębnienie tych produktów, które mają największe znaczenie dla jego sytuacji finansowej i jego powiązań z rynkiem.

Również w gospodarstwie C sprzedano 4 produkty, z czego blisko 95% stanowiła wartość sprzedaży tuczniaków, a tylko niewiele ponad 1% sprzedaż produkcji roślinnej. Pod względem produkcji towarowej, gospodarstwo C praktycznie jest gospodarstwem jednokierunkowym, wyspecjalizowanym w chowie trzody chlewnej. Chów bydła w tym gospodarstwie ma jeszcze mniejsze znaczenie niż w gospodarstwie B, a uzyskane ceny sprzedaży jałówek wyraźnie niższe.

W tab. 17 zamieszczono dane zawarte w tabeli **X Raportu Indywidualnego** dla gospodarstwa B (**Wartość i struktura produkcji**).

W tabeli tej wyodrębnione zostały dwie grupy produktów, a więc produkty roślinne i zwierzęce, wchodzące w skład tzw. **produkcji rolniczej** oraz pozostałe produkty, usługi i przychody, mające charakter nierolniczy, ale związane z gospodarstwem rolnym, stanowiące razem z produkcją rolniczą **produkcję ogółem gospodarstwa rolnego**. Należy przy tym zwrócić uwagę, że produkty roślinne z przeznaczeniem na pasze objętościowe, wymieniane są w tej tabeli tylko wówczas, gdy produkowane są na sprzedaż. Jeśli w całości zużywane są w gospodarstwie, to nie są wykazywane w strukturze produkcji. Analiza wartości i struktury produkcji powinna dać odpowiedź na pytanie **jakie jest rzeczywiste nastawienie produkcyjne gospodarstwa i czy jest celowe wprowadzenie zmian w tym zakresie?**

Tab. 17. Wartość i struktura produkcji w gospodarstwie B

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Struktura [%]	
1	Tuczniaki o wadze 50 kg i więcej	108 000	50,9	45,3
2	Mieszanki strączk. z innymi roślinami ogółem na nasiona suche	33 000	15,6	13,8
3	Pszenżyto ogółem na ziarno	26 000	12,3	10,9
4	Byki do opasu, wolce 2-letnie i starsze	24 000	11,3	10,1
5	Kukurydza (sucha i wilgotna) na ziarno	13 000	6,1	5,5
6	Pozostałe produkty roślinne	8 000	3,8	3,4
7	Pozostałe zwierzęta i produkty zwierzęce	0	0,0	0,0
8	Saldo produkcji roślinnej w toku cyklu długiego	0	0,0	0,0
9	Razem produkcja rolnicza (9 = 1 +...+ 8)	212 000	100,0	88,9
10	Produkcja leśna	1 500		0,6
11	Produkcja nierolnicza	0		0,0
12	Usługi świadczone własnym sprzętem na zewnątrz gosp. roln.	25 000		10,5
13	Usługi agroturystyczne	0		0,0
14	Usługi własne na rzecz inwestycji gospodarstwa rolnego**	0		0,0
15	Czynsze dzierżawne	0		0,0
16	Odszkodowania produkcyjne - wspólne	0		0,0
17	Pozostałe przychody z działalności operacyjnej gosp. rolnego	0		0,0
18	Ogółem wartość produkcji gosp. rolnego (18 = 9 +...+ 17)	238 500		100,0

Podobnie jak w przypadku sprzedaży, wyodrębnionych zostało pięć wytworzonych w danym roku produktów rolniczych uporządkowanych od najwyższej do najniższej (wiersze 1-5), a pozostałe produkty roślinne oraz pozostałe zwierzęta i produkty zwierzęce w formie skumulowanej w dwóch kolejnych wierszach (poz. 6 i 7). Wiersz 8 zawiera saldo produkcji roślinnej w toku tzw. cyklu długiego, np. wieloletnich plan-

tacji szkółkarskich czy choinek bożonarodzeniowych, które uprawiane są przez wiele lat, ale nie mogą być zaliczone do środków trwałych, ze względu na jednorazowe pozyskanie gotowych produktów.

W gospodarstwie B (tab. 17), wśród 5 najważniejszych produktów potencjalnie towarowych, wymienione zostały tuczники (1 pozycja), bydło opasowe (poz. 4), trzy produkty roślinne (mieszanki strączkowych, pszenżyto i kukurydza na ziarno) oraz w wierszu 6. pozostałe produkty roślinne razem. Produkcja zwierzęca wśród wytworzonych produktów rolniczych stanowiła nieco ponad 62% i nieco ponad 55% **produkcji ogółem**, a więc wyraźnie mniej niż w strukturze sprzedaży. Spośród wyszczególnionych produktów tylko 4 były przedmiotem obrotu towarowego, pozostałe w całości zużyte zostały w gospodarstwie.

Produkcja rolnicza w strukturze **produkcji ogółem** stanowi ok. 89%, pozostałą część stanowią usługi (ponad 10%) oraz produkcja leśna (poniżej 1%).

Biorąc pod uwagę, że żaden produkt nie przekracza 67% wartości, gospodarstwo B ma więc charakter wielokierunkowy, z wyraźną przewagą produkcji zwierzęcej, zwłaszcza trzody chlewnej. Chów bydła ma znaczenie produkcji uzupełniającej i można uznać, że prowadzony jest w celu wykorzystania pasz objętościowych z trwałych użytków zielonych. Wydaje się jednak, że warto rozważyć oddzierżawienie tych użytków i skoncentrowanie się na chowie trzody chlewnej.

Tab. 18. Wartość i struktura produkcji w gospodarstwie C

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Struktura [%]	
1	Tuczniki o wadze 50 kg i więcej	162 000	76,4	76,4
2	Pszenżyto ogółem na ziarno	18 000	8,4	8,4
3	Kukurydza (sucha i wilgotna) na ziarno	11 000	5,2	5,2
4	Mieszanki zbożowe na ziarno	5 000	2,3	2,3
5	Żyto ogółem na ziarno	5 000	2,3	2,3
6	Pozostałe produkty roślinne	9 000	4,4	4,4
7	Pozostałe zwierzęta i produkty zwierzęce	2 000	1,1	1,1
8	Saldo produkcji roślinnej w toku cyklu długiego	0	0,0	0,0
9	Razem produkcja rolnicza (9 = 1 +...+ 8)	212 000	100,0	100,0
10	Produkcja leśna	0		0,0
11	Produkcja nierolnicza	0		0,0
12	Usługi świadczone własnym sprzętem na zewnątrz gosp. roln.	0		0,0
13	Usługi agroturystyczne	0		0,0
14	Usługi własne na rzecz inwestycji gospodarstwa rolnego**	0		0,0
15	Czynsze dzierżawne	0		0,0
16	Odszkodowania produkcyjne - wspólne	0		0,0
17	Pozostałe przychody z działalności operacyjnej gosp. rolnego	0		0,0
18	Ogółem wartość produkcji gosp. rolnego (18 = 9 +...+ 17)	212 000		100,0

Struktura produkcji w gospodarstwie C (tab. 18) zawiera również więcej produktów niż struktura sprzedaży (por. tab. 16). Sto procent **produkcji ogółem** stanowi tym gospodarstwie **produkcja rolnicza**, w ramach której dominuje wartość tuczników (ponad 76%), a więc gospodarstwo należy do silnie wyspecjalizowanych w chowie trzody chlewnej, mimo zaliczenia go wg zasad FADN do wielokierunkowych (typ rolniczy: mieszane).

Wśród 5 najważniejszych wytworzonych produktów znajdują się 4 produkty roślinne, z których żaden nie znalazł się w strukturze sprzedaży (por. tab. 16), a więc w całości zużyte zostały w gospodarstwie. W strukturze sprzedaży wymienione zostały jeszcze wybrakowane maciory, jałówki oraz niewielka ilość sprzedanych ziemniaków jadalnych. Produkty te mają więc charakter marginalny, a bydło, podobnie jak w przypadku gospodarstwa B, utrzymywane jest ze względu na wykorzystanie pasz objętościowych ze stosunkowo niewielkiej powierzchni trwałych użytków zielonych. W tym przypadku również warto zastanowić się, czy warto prowadzić chów bydła w tym gospodarstwie.

Analiza struktury produkcji pozwala na określenie rzeczywistego nastawienia produkcyjnego i stopnia specjalizacji gospodarstwa, a także umożliwia formułowanie wniosków dotyczących możliwości wprowadzenia zmian w tym zakresie.

Analizując produkcję warto również odpowiedzieć na pytanie **jaka jest relacja wartości wytworzonej produkcji do poniesionych kosztów? Służyć temu może obliczony w uproszczony sposób wskaźnik opłacalności lub wskaźnik względnej wysokości kosztów**. Aby poprawnie wyliczyć oba wskaźniki, zamiast wartości produkcji należałoby posłużyć się przychodami, które są wyższe od produkcji o dodatkowe przychody, w tym dopłaty. Tego typu wskaźniki obliczymy w rozdziale **Jak interpretować wyniki finansowe?** Tutaj posłużymy się wersją uproszczoną dzieląc **wartość produkcji ogółem** przez **koszty ogółem (uproszczony wskaźnik opłacalności)** lub **koszty ogółem** przez **wartość produkcji ogółem (uproszczony wskaźnik względnej wysokości kosztów)**. Oba wskaźniki zwykle podawane są w procentach, a więc wartość dzielnej przemnażana jest przez 100. W tym przypadku **uproszczony wskaźnik względnej wysokości kosztów** określany jest także jako **koszt wytworzenia 100 zł produkcji**.

Wartość produkcji ogółem w gospodarstwie B wynosi 238,5 tys. zł (tab. 17), a **koszty ogółem** 169 tys. zł (tab. 8), **wskaźnik opłacalności** wynosi więc:

$$100 \times 238,5 / 169 = 141,1\%$$

a **wskaźnik względnej wysokości kosztów**:

$$100 \times 169 / 238,5 = 70,9\%$$

Dla porównania w analizowanym roku w gospodarstwach Polskiego FADN tak obliczony **wskaźnik opłacalności** wyniósł przeciętnie 112%, a **wskaźnik względnej wysokości kosztów** 89%. W gospodarstwach o podobnym nastawieniu produkcyjnym jak gospodarstwo B osiągnęły odpowiednio: 118 i 84%. Efektywność produkcji w analizowanym gospodarstwie była więc znacznie wyższa niż w gospodarstwach Polskiego

FADN. Biorąc pod uwagę, że w związku ze zrealizowanymi inwestycjami, roku następnym wzrosną koszty amortyzacji (por. rozdz. **Jak analizować strukturę kosztów produkcji?**) należy zastanowić się, co zrobić, aby zbytnio nie pogorszyć tych wskaźników.

W analogiczny sposób ocenimy efektywność produkcji w gospodarstwie C. **Wartość produkcji ogółem** w gospodarstwie C wynosi 212 tys. zł (tab. 18), a **koszty ogółem** 189,5 tys. zł (tab. 9), **wskaźnik opłacalności** wynosi więc:

$$100 \times 212 / 189,5 = 111,9\%$$

a **wskaźnik względnej wysokości kosztów**:

$$100 \times 189,5 / 212 = 89,4\%.$$

W gospodarstwach Polskiego FADN o podobnym ukierunkowaniu jak gospodarstwo C, wskaźniki te wyniosły odpowiednio: 118 i 84%, były więc korzystniejsze niż w analizowanym gospodarstwie. Należałoby więc podjąć działania podwyższające wyniki produkcyjne przy tym samym poziomie kosztów lub obniżyć koszty bez obniżania wyników produkcyjnych.

O CZYM INFORMUJE BILANS FINANSOWY GOSPODARSTWA?

Kolejną tabelą zamieszczoną w **Raporcie Indywidualnym**, którą należy wnikliwie przeanalizować jest **bilans finansowy** (tab. XIV. Bilans). **Bilans finansowy** jest zestawieniem składników majątku gospodarstwa (**aktywa**) i źródeł jego pochodzenia (**pasywa**). Określa więc jaką wartość majątku dysponuje gospodarstwo rolne i jak został on sfinansowany. Znajomość wartości aktywów, z jednej strony pozwala Rolnikowi na określenie stopnia zamożności, z drugiej zaś na ocenę, czy właściwie ulokował pieniądze, wyposażając gospodarstwo w różnorodne środki produkcji. Zasadą każdego **bilansu finansowego** jest równość **aktywów** i **pasywów**, co oznacza, że każdy środek znajdujący się na wyposażeniu gospodarstwa, musi posiadać równoważne jego wartości źródło finansowania.

Wśród **aktywów**, składających się na wartość wykorzystywanych w procesie produkcji, składników majątku gospodarstwa, wyróżnia się tzw. **aktywa trwałe** i **aktywa obrotowe**.

Aktywa trwałe obejmują te składniki majątku, które wykorzystywane są przez wiele cykli produkcyjnych, np. ziemia, budynki, maszyny, narzędzia itd., a w danym cyklu produkcyjnym zużywają się tylko częściowo. Większość tych składników jest amortyzowana, co oznacza, że ustalany jest przeciętny okres ich użytkowania i stopniowo ich wartość doliczana jest do kosztów produkcji w formie rocznej raty amortyzacji (por. rozdz. **Jak analizować strukturę kosztów produkcji?**). Specyficznym składnikiem aktywów obrotowych są zwierzęta stada podstawowego (rozrodczego), które należą do kilku najważniejszych gatunków: bydło, trzoda chlewna, owce, kozy i konie. Do środków trwałych nie są zaliczane drobne narzędzia (widły, grabie, wiertarki itp.), które wprawdzie wykorzystywane są przez wiele cykli produkcyjnych, ale należą do tzw. grupy przedmiotów małowartościowych, co oznacza, że ich wartość zakupu nie

przekracza kwoty ustalonej dla danego okresu obrachunkowego. Do **aktywów trwałych** mogą być zaliczone prawa produkcyjne (limity), jeśli pochodzą z zakupu oraz długoterminowe lokaty jeśli z góry przeznaczone są na inwestycje w gospodarstwie. Pozostałe ewentualne lokaty jakie posiada Rolnik zaliczane są do majątku osobistego rodziny i nie są uwzględniane w aktywach gospodarstwa rolnego.

W systemie Polskiego FADN **aktywa trwałe** w **bilansie finansowym** ewidencjonowane są według tzw. **wartości bieżącej netto**, co oznacza, że są corocznie przeszacowywane na podstawie wskaźnika inflacji dla danej grupy środków i jeśli są amortyzowane, to ich wartość obniżana jest o ratę amortyzacji obliczonej dla danego środka. Skutki przeszacowań dla poszczególnych grup **środków trwałych** wyszczególniane są w tab. XVII. **Raportu Indywidualnego (Rachunek kapitału własnego)**.

Aktywa obrotowe obejmują wszystkie środki, które w całości zużywane są w danym cyklu produkcyjnym (np. nasiona, nawozy, paliwo), produkty wytworzone w gospodarstwie z przeznaczeniem na sprzedaż lub do wykorzystania w gospodarstwie (zboża, ziemniaki, owoce, warzywa), zwierzęta stada obrotowego (rosnące i przeznaczone na rzeź), przedmioty małoценne oraz środki finansowe na kontach bankowych lub w formie gotówki, niezbędne do prowadzenia bieżącej działalności gospodarstwa. Środki pieniężne przekraczające bieżące potrzeby związane z działalnością gospodarstwa rolnego stanowią majątek osobisty Rolnika i nie są wykazywane w bilansie finansowym gospodarstwa rolnego.

Pasywa, czyli źródła finansowania majątku gospodarstwa, dzielone są również na dwie podstawowe grupy: **kapitał własny** i **kapitał obcy (zobowiązania razem)** gospodarstwa. W ramach Polskiego FADN stosowana jest uproszczona formuła ustalania wartości **pasywów**, a zarazem **kapitału własnego**, co powoduje, że w **bilansie finansowym** nigdy nie ma rozbieżności między wartością **aktywów** i **pasywów**:

$$\text{Pasywa} = \text{Aktywa}$$

$$\text{Kapitał własny} = \text{Pasywa} - \text{Zobowiązania razem}$$

Zobowiązania razem obejmują **zobowiązania długoterminowe** (kredyty i pożyczki spłacane przez okres dłuższy niż 1 rok) zaciągnięte na potrzeby gospodarstwa rolnego (głównie na inwestycje, czyli zakup lub wytworzenie środków trwałych) i **zobowiązania krótkoterminowe** (kredyty, pożyczki i inne zobowiązania do spłacenia w ciągu roku). **Uwaga: w systemie Polskiego FADN rata kredytu długoterminowego, przewidziana do spłacenia w ciągu najbliższych 12 miesięcy, zaliczana jest do zobowiązań krótkoterminowych.**

Bilans finansowy zawiera wartość **aktywów** i **pasywów** na początku i na końcu roku, a także ich strukturę procentową. Pozwala to z jednej strony szybko ocenić proporcje pomiędzy poszczególnymi składnikami **aktywów** i **pasywów**, a z drugiej strony określić zmiany jakie zaszły w ciągu roku, będące skutkiem prowadzonej działalności gospodarczej.

Podstawowym pytaniem, na które należy odpowiedzieć analizując **bilans finansowy** jest: **jak zmieniła się wartość aktywów w ciągu roku, jaki jest udział podstawowych składników i w jaki sposób to wpływa na sytuację finansową gospodarstwa**. Prześledźmy to na przykładzie gospodarstwa B.

Tab. 19. Fragment bilansu finansowego w gospodarstwie B (podstawowe grupy aktywów)

L.p.	Wyszczególnienie	Stan na:		Struktura	
		początek roku	koniec roku	pocz. roku	koniec roku
		[zł]		[%]	
	AKTYWA OGÓŁEM = Aktywa A + Aktywa B	1 206 500	1 538 000	100,0	100,0
A	Aktywa trwałe	1 082 500	1 440 500	89,7	93,7

B	Aktywa obrotowe	124 000	97 500	10,3	6,3

Wartość aktywów ogółem w gospodarstwie B w ciągu roku przyrosła z 1 206,5 tys. zł do 1 538 tys. zł, tj. o ponad 27% (tab. 19). Wartość aktywów trwałych zwiększyła się z 1 082,5 do 1 440 tys. zł, czyli o ponad 33%. Stało się to głównie na skutek zrealizowanych inwestycji (por. tab. 6). Obniżyła się natomiast wartość aktywów obrotowych o ponad 21%. W wyniku tego udział aktywów trwałych w aktywach ogółem zwiększył się z niespełna 90% do blisko 94%. Wzrosło się więc tzw. „nieruchomienie” majątku.

Wyższy udział **aktywów trwałych** oznacza z reguły większe trudności osiągnięcia korzystnych wyników finansowych. Środki trwałe zużywają się przez wiele lat, ale również przez wiele lat trzeba zarabiać, aby je odtworzyć. Gospodarstwo rolne zarabia przede wszystkim na sprzedaży środków obrotowych. Na środki trwałe głównie wydatkuje się pieniądze. Jeśli są sprzedawane, to głównie wyeksploatowane (np. środki transportu i maszyny). Sprzedaż niektórych środków trwałych (np. ziemi) powoduje obniżenie możliwości produkcyjnych. Bez środków trwałych trudno jednak prowadzić działalność gospodarczą, dlatego są one konieczne, ale ich nabycie powinno zwiększyć możliwości produkcyjne, obniżyć koszty produkcji, ograniczyć straty wytworzonych produktów lub ułatwić pracę ludzi. Wydatki inwestycyjne w sposób wyraźny zwiększające udział **aktywów trwałych** w **aktywach ogółem** powinny być więc poprzedzone głębokim namysłem i rachunkiem ekonomicznym. Warto w tym zakresie skorzystać z porady doświadczonego doradcy ekonomicznego.

Obniżenie wartości **aktywów obrotowych** w gospodarstwie, uważane jest z reguły za zjawisko niekorzystne, jeśli jednak wynikało ze zwiększonej sprzedaży na skutek zakończenia cyklu produkcyjnego (np. sprzedaży większej partii zwierząt rzeźnych) lub ograniczania nadmiernych zapasów z zakupu, nie powinno być oceniane negatywnie. Problemem tym zajmiemy się w dalszej części analizy bilansu w tym gospodarstwie.

Wartości podstawowych grup **aktywów** oraz ich strukturę w gospodarstwie C przedstawiono w tab. 20. W gospodarstwie tym wartość **aktywów ogółem w ciągu roku przyrosła o niespełna 5% (z 769,5 do 805 tys. zł)**, przede wszystkim na skutek **przyrostu aktywów obrotowych** o 49% (z 99,5 do 148 tys. zł), przy obniżce wartości **aktywów trwałych** o prawie 2% (z 670 do 657 tys. zł). W latach, w których w gospodarstwie nie są realizowane inwestycje, obniżka wartości **aktywów trwałych** jest zjawiskiem naturalnym ze względu na zasady ewidencji tych środków według wartości bieżącej netto, a więc po odliczeniu rocznej raty amortyzacji. Wyjaśnieniem znacznego przyrostu wartości **aktywów obrotowych** zajmiemy się w dalszej części analizy bilansu.

Tab. 20. Fragment bilansu finansowego w gospodarstwie C (podstawowe grupy aktywów)

L.p.	Wyszczególnienie	Stan na:		Struktura	
		początek roku	koniec roku	pocz. roku	koniec roku
		[zł]		[%]	
	AKTYWA OGÓŁEM = Aktywa A + Aktywa B	769 500	805 000	100,0	100,0
A	Aktywa trwałe	670 000	657 000	87,1	81,6

B	Aktywa obrotowe	99 500	148 000	12,9	18,4

Na skutek zmian wartości podstawowych grup **aktywów** obniżył się udział **aktywów trwałych** z 87% do niespełna 82%. Jeśli przyrost **aktywów obrotowych** nie był wynikiem nadmiernego gromadzenia zapasów, to można uznać, że w gospodarstwie w ciągu roku nastąpiła poprawa **struktury aktywów**, zwiększyły się więc szanse uzyskania korzystnych wyników finansowych.

Udział aktywów trwałych w aktywach ogółem wskazuje na stopień „unieruchomienia” majątku i wpływa na możliwości osiągnięcia korzystnych wyników finansowych.

Podobne pytanie, jak w przypadku **aktywów**, można postawić analizując podstawową strukturę **pasywów**: **jak zmieniała się wartość pasywów w ciągu roku, jaki jest udział podstawowych składników i w jaki sposób to może wpływać na sytuację finansową gospodarstwa?** Szczególnie jest w tym przypadku ważny udział **kapitału obcego (zobowiązań)**, który ułatwia sfinansowanie zakupów związanych z bieżącą działalnością gospodarstwa i z inwestycjami, jednak zwiększa ryzyko finansowe. Z drugiej zaś strony poprawnie zaciągnięty kredyt, zwłaszcza długoterminowy, pozwala na powiększanie zdolności produkcyjnych gospodarstwa, a więc jego rozwój. Jeśli w wyniku zwiększonych zakupów sfinansowanych **kapitałem obcym** wzrosną wyniki finansowe, to przypadnie również większa wartość na jednostkę **kapitału własnego**, a więc poprawie ulegnie jego rentowność. Można to porównać do ulokowania kwoty równej **kapitałowi własnemu**, na wyższy procent.

Poprawnie zaciągnięty kredyt, na ekonomicznie uzasadnione wydatki produkcyjne i inwestycyjne, działa jak tzw. **dźwignia finansowa**. Sprawdzianem, czy w tym zakresie nie popełniono błędów, jest zmiana **kapitału własnego w ciągu roku**. **Jeśli wzrost zadłużenia nie spowodował obniżki kapitału własnego**, to można stwierdzić, że kredyt spełnił swoją rolę, został więc zaciągnięty prawidłowo.

Tab. 21. Fragment bilansu finansowego w gospodarstwie B (podstawowe grupy pasywów)

L.p.	Wyszczególnienie	Stan na:		Struktura	
		początek roku	koniec roku	pocz. roku	koniec roku
		[zł]		[%]	
	PASYWA OGÓŁEM = Pasywa A + Pasywa B	1 206 500	1 538 000	100,0	100,0
A	Kapitał własny	1 206 500	1 351 000	100,0	87,8

B	Zobowiązania razem	0	187 000	0,0	12,2

W tab. 21 przedstawiono fragment bilansu finansowego dla gospodarstwa B. Przyrost **pasywów ogółem** jest równoważny przyrostowi **aktywów**, nie wymaga więc oddzielnej oceny. Uwagę należy zwrócić na zmianę **zobowiązań i kapitału własnego**. Na początku roku gospodarstwo nie było zadłużone, a na koniec roku **zobowiązania razem** wyniosły 187 tys. zł co stanowiło ponad 12% **pasywów ogółem**. W stosunku do przeciętnego poziomu zadłużenia gospodarstw uczestniczących w Polskim FADN (ok. 6%), poziom zadłużenia gospodarstwa B należy uznać za dość wysoki. Biorąc jednak pod uwagę fakt, że w ciągu roku kapitał własny wzrósł z 1 206,5 do 1 351 tys. zł (o 12%), można sądzić, że jest to poziom nie zagrażający bezpieczeństwu finansowemu gospodarstwa. Aby to sprawdzić należałoby porównać wyniki produkcyjne i finansowe bieżącego roku z wynikami z lat poprzednich. Porównanie takie nie do końca może być miarodajne, bo rezultaty wydatków inwestycyjnych pojawić się mogą dopiero w latach następnych. Szczegółowe składniki wpływające na zmiany w ciągu roku kapitału własnego przedstawione są w zestawieniu **Rachunek kapitału własnego** (tab. XVII) Raportu Indywidualnego.

Tab. 22. Fragment bilansu finansowego w gospodarstwie C (podstawowe grupy pasywów)

L.p.	Wyszczególnienie	Stan na:		Struktura	
		początek roku	koniec roku	pocz. roku	koniec roku
		[zł]		[%]	
	PASYWA OGÓŁEM = Pasywa A + Pasywa B	769 500	805 000	100,0	100,0
A	Kapitał własny	769 500	805 000	100,0	100,0

B	Zobowiązania razem	0	0	0,0	0,0

Podstawowa struktura pasywów wskazuje na bezpieczeństwo finansowe gospodarstwa, a zmiana ich wartości (zwłaszcza kapitału własnego) na skutki działalności operacyjnej i inwestycyjnej w ciągu roku.

W gospodarstwie C, zarówno na początku jak i na końcu roku, całość majątku sfinansowana była **kapitałem własnym** (tab. 22), którego przyrost był analogiczny jak przyrost **pasywów i aktywów** (niespełna 5%). Gospodarstwo charakteryzuje się więc wysokim bezpieczeństwem finansowym, lecz nie wykorzystuje możliwości rozwojowych oraz poprawy rentowności **kapitału własnego** jakie daje zaciągnięcie kredytu.

Kolejnym pytaniem, na które należy odpowiedzieć, analizując **bilans finansowy**, jest: **jak zmieniła się wartość i struktura aktywów trwałych w ciągu roku?** Przykładowe dane dla gospodarstwa B zamieszczono w tab. 23.

Najwyższe miejsce pod względem wartości i udziału w strukturze **aktywów ogółem** zajmuje **ziemia**. Deklarowana przez rolnika wartość **ziemi** zmieniła się o 46 tys. zł, tj. o nieco ponad 5%. Źródłem zmian jej wartości może być zakup lub sprzedaż oraz zmiana cen rynkowych. Ponieważ w przepływach pieniędzy nie wykazano wydatków na zakup **ziemi** (por. tab. 6), przyczyną wyższej wartości na koniec roku jest jej przeszacowanie zgodnie ze zmianami cen rynkowych. Informację o kwocie przeszacowania można znaleźć w zestawieniu **Rachunek kapitału własnego** (tab. XVII) **Raportu Indywidualnego**. Udział wartości **ziemi** w **aktywach ogółem** obniżył się w ciągu roku z około 71% do 59%, nadal jest jednak wyższy niż przeciętnie w podobnych gospodarstwach uczestniczących w Polskim FADN. Stało się to głównie na skutek znacznego przyrostu wartości **środków transportu** (z 2,5 do 225,5 tys. zł) oraz **maszyn i urządzeń technicznych** (ze 106 do 303 tys. zł). Jak wynika z przepływów pieniędzy (por. tab. 6) Rolnik sprzedał wyeksploatowany i praktycznie zamortyzowany ciągnik oraz zestaw maszyn zastępując je nowymi. Udział tych dwóch grup środków wzrósł w ciągu roku z ok. 8 do 28%, a więc do poziomu 2-krotnie wyższego niż przeciętnie w gospodarstwach wielokierunkowych Polskiego FADN. Wymiana wyeksploatowanego sprzętu jest oczywiście uzasadniona pod względem technicznym i jeśli w latach następnych nie wzrosną znacząco z tego tytułu koszty produkcji, także może być uzasadniona ekonomicznie.

Tab. 23. Fragment bilansu finansowego w gospodarstwie B (aktywa trwałe)

L.p.	Wyszczególnienie	Stan na:		Struktura	
		początek roku	koniec roku	pocz. roku	koniec roku
		[zł]		[%]	
A	Aktywa trwałe (A=A1+...+A4)	1 082 500	1 440 500	89,7	93,7
A1	Wartości niematerialne i prawne	0	0	0,0	0,0
A2	Rzeczowe aktywa trwałe (A2=A2.1+...+A2.3)	1 082 000	1 440 000	89,7	93,6
A2.1	Środki trwałe (A2.1=A.2.1.1+...+A2.1.9)	1 082 000	1 440 000	89,7	93,6
A2.1.1	Ziemia	860 000	906 000	71,3	58,9
A2.1.2	Budynki i budowle	52 500	44 000	4,4	2,9
A2.1.3	Melioracje	0	0	0,0	0,0
A2.1.4	Maszyny i urządzenia techniczne	106 000	203 000	8,8	13,2
A2.1.5	Środki transportu	2 500	225 500	0,2	14,7
A2.1.6	Drzewostan leśny	61 000	61 500	5,1	4,0
A2.1.7	Sady i plantacje wieloletnie	0	0	0,0	0,0
A2.1.8	Zwierzęta - stado podstawowe	0	0	0,0	0,0
A2.1.9	Zakończone ulepszenia w obcych środkach trwałych	0	0	0,0	0,0
A2.2	Środki trwałe w budowie	0	0	0,0	0,0
A2.3	Zaliczki na środki trw. w budowie oraz wart. niemater. i prawne	0	0	0,0	0,0
A3	Długoterminowe aktywa finansowe	500	500	0,0	0,0
A4	Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe (pomniejszone o raty do rozliczenia w ciągu 12 mies.)	0	0	0,0	0,0

Kolejną składową środków trwałych jest **drzewostan leśny**, którego udział w ciągu roku obniżył się z 5 do 4% wartości **aktywów ogółem**.

Stosunkowo niskim udziałem charakteryzują się w analizowanym gospodarstwie **budynki i budowle**. Wartość tej grupy środków obniżyła się w ciągu roku z 52,5 do 44 tys. zł, a ich udział spadł z ponad 4 do 3%. Można więc uznać, że gospodarstwo dysponuje starymi i w znacznym stopniu zamortyzowanymi budynkami inwentarskimi. Przeciętny udział budynków i budowli w gospodarstwach Polskiego FADN wynosi 20-30%, jedynie w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe około 14%, a w gospodarstwach ogrodniczych nastawionych na uprawę warzyw około 48%.

Również w drugim z analizowanych gospodarstw (C), najważniejszym składnikiem **aktywów trwałych** jest **ziemia**, której wartość Rolnik zarówno na początku jak i na końcu roku, wycenił na 500 tys. zł (tab. 24), a jej udział w **aktywach ogółem** obniżył się z 65 do 62%. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie trzody chlewnej z próby Polskiego FADN, udział ziemi nie przekracza 40%.

Drugą pod względem udziału składową **aktywów trwałych są budynki i budowlę**. Wartość tej grupy środków spadła ze 115 do 105 tys. zł, a ich udział obniżył się z 15 do 13%. Dla porównania w gospodarstwach trzodowych Polskiego FADN przeciętny udział **budynków i budowli** wynosi około 30%. Można więc uznać, że budynki w tym gospodarstwie są w znacznym stopniu wyeksploatowane.

Tab. 24. Fragment bilansu finansowego w gospodarstwie C (aktywa trwałe)

L.p.	Wyszczególnienie	Stan na:		Struktura	
		początek roku	koniec roku	pocz. roku	koniec roku
		[zł]		[%]	
A	Aktywa trwałe (A=A1+..+A4)	670 000	657 000	87,1	81,6
A1	Wartości niematerialne i prawne	0	0	0,0	0,0
A2	Rzeczowe aktywa trwałe (A2=A-2.1+..+A2.3)	670 000	657 000	87,1	81,6
A2.1	Środki trwałe (A2.1=A.2.1.1+..+A2.1.9)	670 000	657 000	87,1	81,6
A2.1.1	Ziemia	500 000	500 000	65,0	62,1
A2.1.2	Budynki i budowlę	115 000	105 000	14,9	13,0
A2.1.3	Melioracje	0	0	0,0	0,0
A2.1.4	Maszyny i urządzenia techniczne	45 000	44 000	5,8	5,5
A2.1.5	Środki transportu	1 500	0	0,2	0,0
A2.1.6	Drzewostan leśny	0	0	0,0	0,0
A2.1.7	Sady i plantacje wieloletnie	0	0	0,0	0,0
A2.1.8	Zwierzęta - stado podstawowe	8 500	8 000	1,1	1,0
A2.1.9	Zakończone ulepszenia w obcych środkach trwałych	0	0	0,0	0,0
A2.2	Środki trwałe w budowlę	0	0	0,0	0,0
A2.3	Zaliczki na środki trw. w budowlę oraz wart. niemater. i prawne	0	0	0,0	0,0
A3	Długoterminowe aktywa finansowe	0	0	0,0	0,0
A4	Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe (pomniejszone o raty do rozliczenia w ciągu 12 mies.)	0	0	0,0	0,0

Udział maszyn i urządzeń oraz środków transportowych nie przekracza 6%, a ich łączna wartość obniżyła się z 46,5 do 44 tys. zł, przy czym stan środków transportowych na koniec roku wyniósł 0 zł, a więc zostały w pełni zamortyzowane. Rolnik bezwzględnie powinien rozważyć inwestycje w tym zakresie. Jak wynika z wyliczeń dokonanych w rozdziale **Co wynika z przepływów pieniężnych?** aktualna sytuacja finansowa gospodarstwa pozwala na zrealizowanie inwestycji, których wartość przekroczyć może 300 tys. zł. Pozwala to na odnowienie zarówno środków transportu jak i niektórych maszyn.

Około 1% wartości **aktywów ogółem** stanowi w gospodarstwie C **stado podstawowe zwierząt**. W ciągu roku obniżyła się nieznacznie ich wartość, co może wynikać ze zmniejszenia pogłowia na koniec roku, związanego z naturalną selekcją stada. Informacje na ten temat zawarte są w tab. IV Raportu Indywidualnego – **Pogłowia podstawowych gatunków zwierząt**.

Podobne pytanie jak w przypadku analizy aktywów trwałych można postawić analizując aktywa obrotowe: **jak zmieniła się wartość i struktura aktywów obrotowych w ciągu roku?**

Przykładowe dane dla gospodarstwa B zamieszczono w tab. 25. Wartość **aktywów obrotowych** zmniejszyła się w tym gospodarstwie ze 124 do 97,5 tys. zł (o 21%), a ich udział w **aktywach ogółem** obniżył się z około 10% do nieco ponad 6%. Powodem tej obniżki było przede wszystkim wyraźne zmniejszenie wartości **zapasów** ze 108,5 do 82 tys. zł, zwłaszcza **środków do produkcji z zakupu** z 20 do 7 tys. zł. Gdyby to było związane z ograniczaniem np. produkcji zwierzęcej, należałoby uznać za niekorzystne, jeśli zaś wynika z cyklu produkcyjnego i związanego z tym okresowego zaopatrywania się np. w pasze, jest to sytuacja normalna. Ponieważ, wartość **stada obrotowego** na końcu roku jest wartościowo zbliżona do stanu na początku roku, można uznać, że nic niewłaściwego w gospodarstwie się nie dzieje. Uwzględniając fakt, że w gospodarstwie były stosunkowo niskie wypłaty na z tytułu zakupu nawozów mineralnych, Rolnik prawdopodobnie pod koniec poprzedniego roku zgromadził znaczne zapasy nawozów, które zostały wykorzystane w procesie produkcji w roku analizowanym.

Tab. 25. Fragment bilansu finansowego w gospodarstwie B (aktywa obrotowe)

L.p.	Wyszczególnienie	Stan na:		Struktura	
		pocz. roku	koniec roku	pocz. roku	koniec roku
		[zł]		[%]	
B	Aktywa obrotowe (B=B1+..+B4)	124 000	97 500	10,3	6,3
B1	Zapasy (B1=B1.1+..+B1.6)	108 500	82 000	9,0	5,3
B1.1	Materiały - środki do prod. (z zakupu, z daru) w magazynie	20 000	7 000	1,7	0,5
B1.2	Materiały - środki do prod. (z zakupu, z daru) w polu	2 500	1 500	0,2	0,1
B1.3	Zwierzęta - stado obrotowe	66 000	66 500	5,5	4,3
B1.4	Produkcja roślinna w toku cyklu długiego	0	0	0,0	0,0
B1.5	Produkty gotowe - własne (B1.5=B1.5.1+B1.5.2)	51 500	63 500	4,3	4,1
B1.5.1	Potencjalnie towarowe w magazynie	51 000	62 500	4,2	4,1
B1.5.2	Potencjalnie towarowe w polu	500	1 000	0,0	0,1
B1.5.3	Nietowarowe	0	0	0,0	0,0
B1.6	Zaliczki wniesione na poczet dostaw materiałów i usług	0	0	0,0	0,0
B2	Należności krótkoterminowe (B2=B2.1+..+B2.3)	0	0	0,0	0,0

B2.1	Z tytułu dostaw i usług	0	0	0,0	0,0
B2.2	Z tytułów publiczno-prawnych (podatki, dotacje, ubezpieczenia)	0	0	0,0	0,0
B2.3	Pozostałe należności (sprzedaż środków trwałych, itp.)	0	0	0,0	0,0
B3	Krótkoterminowe aktywa finansowe	15 500	15 500	1,3	1,0

Zmniejszenie wartości **zapasów z zakupu w ciągu analizowanego roku jest w pewnym stopniu rekompensowane przyrostem produktów gotowych w magazynie**, których wartość wzrosła z 51 do 62,5 tys. zł. Zbliżony udział tych produktów na początku i na końcu roku (ok. 4%) oznacza, że jest to zapas o charakterze technologicznym (np. produkty własne przeznaczone na pasze).

Okolo 1% wartości aktywów ogółem to **krótkoterminowe aktywa finansowe**, których głównym składnikiem są środki pieniężne na koncie i gotówka w kasie. Rolnik zadeklarował analogiczną kwotę zarówno na początku jak i na końcu roku.

W gospodarstwie C wartość **aktywów obrotowych** wzrosła z 99,5 do 148 tys. zł, a więc prawie o 50% (tab. 26). Główny przyrost dotyczy **należności krótkookresowych**, w całości z **tytułów publiczno prawnych**, co oznacza, że są to przyznane, lecz nie wypłacone jeszcze, dotacje. Gdyby dotyczyło to **należności z tytułu dostaw i usług**, można byłoby uznać za sytuację niekorzystną, zwłaszcza gdyby to dotyczyło niezrealizowanych płatności ze względu na trudną sytuację finansową odbiorcy produktów. Uzgodnione z Rolnikiem odroczenie płatności nie powinno również być oceniane negatywnie.

Wartość **środków do produkcji z zakupu w magazynie** wzrosła w ciągu roku z 15,5 do 20 tys. zł, zmalała zaś wartość tych środków **w polu**. Podobnie jak w poprzednim gospodarstwie różnice w tym zakresie dadzą się wyjaśnić względami organizacyjno-technologicznymi, tym bardziej, że wzrosła **wartość produktów gotowych w magazynie**.

Również zmiany wartości stada obrotowego z 53,5 do 45 tys. zł nie powinny budzić niepokoju, tym bardziej, że jak wynika z nie pokazywanej tutaj tab. **IV. Raportu Indywidualnego – Pogłowie podstawowych gatunków zwierząt**, liczba zwierząt na koniec roku uległa tylko nieznacznemu obniżeniu.

Środki pieniężne wykazane w bilansie (krótkoterminowe aktywa finansowe) wzrosły w sposób znaczący. Rolnik na początku roku wykazał tylko 1,5 tys. zł, a na końcu 23 tys. zł. Kwota wykazana na początku roku na pewno byłaby niewystarczająca, gdyby Rolnik nie spodziewał się wpłat z tytułu sprzedaży zwierząt oraz dotacji (por. tab. 5). Warto przy tym przypomnieć zasadę, że w trakcie inwentaryzacji Rolnik uczestniczący w Polskim FADN, nie ma obowiązku wykazywania wszystkich środków pieniężnych, jakimi dysponuje, a jedynie te, które są niezbędne do pokrycia najbliższych wydatków w gospodarstwie rolnym. Pozostałe środki traktowane są jako majątek osobisty rodziny Rolnika.

Tab. 26. Fragment bilansu finansowego w gospodarstwie C (aktywa obrotowe)

L.p.	Wyszczególnienie	Stan na:		Struktura	
		Początek roku	koniec roku	pocz. roku	koniec roku
		[zł]		[%]	
B	Aktywa obrotowe (B=B1+...+B4)	99 500	148 000	12,9	18,4
B1	Zapasy (B1=B1.1+...+B1.6)	98 000	92 500	12,7	11,5
B1.1	Materiały - środki do prod. (z zakupu, z daru) w magazynie	15 500	20 000	2,0	2,5
B1.2	Materiały - środki do prod. (z zakupu, z daru) w polu	13 500	7 500	1,8	0,9
B1.3	Zwierzęta - stado obrotowe	53 500	45 000	7,0	5,6
B1.4	Produkcja roślinna w toku cyklu długiego	0	0	0,0	0,0
B1.5	Produkty gotowe - własne (B1.5=B1.5.1+B1.5.2)	24 000	31 500	3,1	3,9
B1.5.1	Potencjalnie towarowe w magazynie	23 500	27 500	3,1	3,4
B1.5.2	Potencjalnie towarowe w polu	500	4 000	0,1	0,5
B1.5.3	Nietowarowe	0	0	0,0	0,0
B1.6	Zaliczki wniesione na poczet dostaw materiałów i usług	0	0	0,0	0,0
B2	Należności krótkoterminowe (B2=B2.1+...+B2.3)	0	32 500	0,0	4,0
B2.1	Z tytułu dostaw i usług	0	0	0,0	0,0
B2.2	Z tytułów publiczno-prawnych (podatki, dotacje, ubezpieczenia)	0	32 500	0,0	4,0
B2.3	Pozostałe należności (sprzedaż środków trwałych, itp.)	0	0	0,0	0,0
B3	Krótkoterminowe aktywa finansowe	1 500	23 000	0,2	2,9

Analiza struktury aktywów obrotowych pozwala ocenić poprawność gospodarowania zapasami oraz ewentualne problemy związane z płatnościami za sprzedane produkty i usługi.

Kolejne pytanie dotyczące analizy bilansu finansowego brzmi: **jak zmieniła się struktura pasywów gospodarstwa i jakie są tego konsekwencje dla sytuacji finansowej gospodarstwa?**

Wartość i struktura **pasywów** w gospodarstwie B przedstawiona jest w tab. 27. Zmiany **kapitału własnego** i **zobowiązań razem** zostały już omówione na początku rozdziału. Tutaj zajmiemy się więc strukturą **zobowiązań**. Należy przypomnieć, że **zobowiązania (zadłużenie)** dzielą się na **długoterminowe** i **krótkoterminowe**, a rata **zobowiązań długoterminowych** przypadająca do spłaty w ciągu najbliższego roku zaliczana jest do **zobowiązań krótkoterminowych**. Rolnik w bieżącym roku zaciągnął kredyt pomostowy związany z zakupem środków transportu i maszyn przewidziany do spłaty w okresie nie dłuższym niż kilkanaście miesięcy. Część spłacił w roku bieżącym i na koniec roku do spłaty w ciągu najbliższych miesięcy pozostało jeszcze 142 tys. zł. Zgodnie z zasadami Polskiego FADN zaliczone zostały one do **zobowiązań krótkookresowych**.

Zobowiązania razem są jednak wyższe, gdyż w związku z niedoszacowaniem wysokości zaciągniętego kredytu pomostowego konieczna była spłata części zadłużenia przewyższająca stan środków pieniężnych jakimi dysponował Rolnik i powstał **debet na rachunkach bankowych** na kwotę aż 45 tys. zł.

Tab. 27. Fragment bilansu finansowego w gospodarstwie B (struktura pasywów)

L.p.	Wyszczególnienie	Stan na:		Struktura	
		Początek roku	koniec roku	pocz. roku	koniec roku
		[zł]		[%]	
	PASYWA OGÓŁEM = Pasywa A + Pasywa B	1 206 500	1 538 000	100,0	100,0
A	Kapitał własny = Aktywa ogółem – Zobowiązania razem	1 206 500	1 351 000	100,0	87,8
A1	Przychody przyszłych okresów długoterminowe	0	0	0,0	0,0
A2	Raty przychodów przyszłych okresów do rozlicz. w ciągu 12 m.	0	0	0,0	0,0
B	Zobowiązania razem (B=B1+B2)	0	187 000	0,0	12,2
B1	Zobowiązania długoterminowe (B1=B1.1+B1.2)	0	0	0,0	0,0
B1.1	Kredyty i pożyczki (pomniejszone o raty do spłaty w ciągu 12 m.)	0	0	0,0	0,0
B1.2	Inne zobowiązania długoterminowe (pomniejszone o raty do spłaty w ciągu 12 m.)	0	0	0,0	0,0
B2	Zobowiązania krótkoterminowe (B2=B2.1+...+B2.8)	0	187 000	0,0	12,2
B2.1	Kredyty i pożyczki krótkoterminowe	0	0	0,0	0,0
B2.2	Raty kredytu długoterm. do spłaty w ciągu 12 miesięcy	0	142 000	0,0	9,2
B2.3	Zobowiązania z tytułu dostaw i usług	0	0	0,0	0,0
B2.4	Zobowiązania z tytułów publiczno-prawnych (podatki, ubezp.)	0	0	0,0	0,0
B2.5	Zaliczki otrzymane na poczet dostaw produktów i usług	0	0	0,0	0,0
B2.6	Debet na rachunkach bankowych	0	45 000	0,0	2,9
B2.7	Pozostałe zobowiązania krótkoterminowe	0	0	0,0	0,0
B2.8	Raty zobowiązań długoterm. do spłaty w ciągu 12 miesięcy	0	0	0,0	0,0

Debet bankowy wraz z ewentualnymi **przeterminowanymi zobowiązaniami** stanowią tzw. **zadłużenie gorące**, które powinno być szybko spłacone ze względu na wysokie oprocentowanie. Rolnik wprowadził wykazał, że na koniec roku dysponuje kwotą 15,5 tys. zł środków pieniężnych, ale jest to kwota niewystarczająca do pokrycia całego debetu. Lepszym rozwiązaniem dla finansów gospodarstwa byłoby wynegocjowanie z bankiem dodatkowego kredytu krótkookresowego niż finansować spłatę kredytu pomostowego poprzez **debet na koncie**. Dopuszczenie do powstania **debetu** uzasadnione może być tylko wówczas, gdy Rolnik spodziewa się dopływu gotówki w ciągu kilku najbliższych dni lub w sytuacji zdarzeń losowych.

W gospodarstwie C jedynym składnikiem **pasywów** jest **kapitał własny** (tab. 28). Na uwagę zasługuje jedynie fakt, że ponad 1% **pasywów** stanowią tzw. **długoterminowe przychody przyszłych okresów**. Do tej grupy pasywów zaliczane są z reguły otrzymane wcześniej i nierozliczone jeszcze **dotacje do inwestycji**. Jeśli Rolnik pokrył część wartości zakupionych **środków trwałych** za pomocą **dopłat do inwestycji**, całość tych dopłat podwyższa **kapitał własny** gospodarstwa, zwiększa również **dochód z gospodarstwa rolnego**. Często kwota otrzymanych **dopłat** jednak jest tak duża, że gdyby w całości doliczyć ją do **dochodu** w roku otrzymania, to wyliczony **dochód mógłby być wyższy od wartości produkcji ogółem**. W krajach, w których istnieje podatek od dochodu, rolnicy otrzymujący dopłaty do inwestycji musieliby w tym przypadku zapłacić bardzo wysoki podatek. Aby uniknąć takiej sytuacji **dochód** powiększany jest, z tytułu otrzymanych dopłat do inwestycji przez kilka kolejnych lat, o ratę dopłat przypadającą do rozliczenia w danym roku.

Tab. 28. Fragment bilansu finansowego w gospodarstwie C (struktura pasywów)

L.p.	Wyszczególnienie	Stan na:		Struktura	
		Początek roku	koniec roku	pocz. Roku	koniec roku
		[zł]		[%]	
	PASYWA OGÓŁEM = Pasywa A + Pasywa B	769 500	805 000	100,0	100,0
A	Kapitał własny = Aktywa ogółem – Zobowiązania razem	769 500	805 000	100,0	100,0
A1	Przychody przyszłych okresów długoterminowe	10 000	8 000	1,3	1,0
A2	Raty przychodów przyszłych okresów do rozlicz. w ciągu 12 miesięcy	2 000	2 000	0,3	0,2
B	Zobowiązania razem (B=B1+B2)	0	0	0,0	0,0
B1	Zobowiązania długoterminowe (B1=B1.1+B1.2)	0	0	0,0	0,0
B1.1	Kredyty i pożyczki (pomniejszone o raty do spłaty w ciągu 12 miesięcy)	0	0	0,0	0,0
B1.2	Inne zobowiązania długoterminowe (pomniejszone o raty do spłaty w ciągu 12 m.)	0	0	0,0	0,0
B2	Zobowiązania krótkoterminowe (B2=B2.1+...+B2.8)	0	0	0,0	0,0
B2.1	Kredyty i pożyczki krótkoterminowe	0	0	0,0	0,0
B2.2	Raty kredytu długoterm. do spłaty w ciągu 12 miesięcy	0	0	0,0	0,0
B2.3	Zobowiązania z tytułu dostaw i usług	0	0	0,0	0,0
B2.4	Zobowiązania z tytułów publiczno-prawnych (podatki, ubezpiec.)	0	0	0,0	0,0
B2.5	Zaliczki otrzymane na poczet dostaw produktów i usług	0	0	0,0	0,0
B2.6	Debet na rachunkach bankowych	0	0	0,0	0,0
B2.7	Pozostałe zobowiązania krótkoterminowe	0	0	0,0	0,0
B2.8	Raty zobowiązań długoterm. do spłaty w ciągu 12 miesięcy	0	0	0,0	0,0

Struktura pasywów, a zwłaszcza struktura zobowiązań (zadłużenia) gospodarstwa, wskazuje na poprawność lub błąd w finansowaniu majątku i działalności gospodarstwa rolnego.

Na zakończenie analizy **bilansu finansowego** należałoby zająć się porównaniem **aktywów** i **pasywów** gospodarstwa. Będzie to jednak przedmiotem analizy w rozdziale: **Jak interpretować wskaźniki finansowe.**

JAK OCENIAĆ WYNIKI FINANSOWE?

Gospodarstwo rolne, zwłaszcza towarowe, prowadzi działalność produkcyjną w celu osiągnięcia nadwyżki finansowej. Bieżącą sytuację w tym zakresie najlepiej charakteryzuje **dochód pieniężny** obliczany na podstawie przepływów finansowych w działalności operacyjnej (por. rozdz. **Co wynika z przepływów pieniężnych?**). Do porównań długookresowych może być jednak niewystarczający, chociażby dlatego, że przepływy pieniężne nie charakteryzują w pełni wytworzonej produkcji i poniesionych kosztów. Różnice w tym zakresie omówione były w rozdz. **Jak analizować strukturę kosztów produkcji?** oraz **Dlaczego ważna jest wartość i struktura produkcji?** Wyniki finansowe, nadające się do porównania w dłuższym przedziale czasu oraz z danymi z innych gospodarstw, zawarte są w tab. **IX. Raportu Indywidualnego – Rachunek wyników gospodarstwa rolnego.** Analiza wyników finansowych powinna dać odpowiedź na pytanie, **czy wyniki działalności gospodarstwa pokrywają poniesione koszty produkcji i czy pozwalają na wypracowanie nadwyżki niezbędnej dla długookresowej działalności gospodarstwa.**

W ramach rachunku wyników wyliczane są dwie kategorie pośrednie (**wartość dodana brutto** i **wartość dodana netto**) oraz wynik finansowy nazywany w systemie FADN **dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego.**

Wartość dodana stanowi nadwyżkę wartości **produkcji ogółem** nad **zużyciem pośrednim**, a więc tymi kosztami produkcji, które są związane z działalnością operacyjną gospodarstwa rolnego, z uwzględnieniem rozliczeń z budżetem państwa związanych z działalnością operacyjną (**saldem dopłat operacyjnych i podatków**). Można przyjąć, że **wartość dodana** określa wkład osób pracujących w gospodarstwie rolnym w wartość wytworzonej **produkcji ogółem**. W przypadku, gdy posługujemy się **wartością dodaną brutto**, przy której obliczaniu nie jest odejmowana **amortyzacja**, można stwierdzić, że jest to nadwyżka wypracowana przez osoby pracujące wyposażone w trwałe środki produkcji (maszyny, urządzenia itd.). **Wartość dodana netto** oznacza zaś czysty wkład pracy ludzi, a jej wysokość w dużym stopniu uzależniona jest przyjętego okresu amortyzowania środków trwałych. Polscy rolnicy często dążą do wydłużania okresu amortyzowania środków trwałych co obniża wartość naliczonej **amortyzacji**, a tym samym podwyższa **wartość dodaną netto**. Wysokość amortyzacji zależy też od wartości amortyzowanych środków, co powoduje, że w gospodarstwach przeinwestowanych jest ona wysoka, a to z kolei obniża **wartość dodaną netto**. Przy porównywaniu wyników gospodarstw rolnych zróżnicowanych pod względem wyposażenia w środki trwałe, bardziej miarodajna jest więc **wartość dodana brutto**.

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jest nadwyżką uwzględniającą dodatkowo **koszty czynników zewnętrznych**, a więc **wynagrodzenia** pracowników najemnych, **czynsze dzierżawne** oraz odsetki **bankowe**, oraz rozliczenia z budżetem wynikające z działalności inwestycyjnej gospodarstwa rolnego (**saldo dopłat i podatków związanych z inwestycjami**). Tak wyliczony **dochód w dużym stopniu zależy od tego w jakim zakresie gospodarstwo korzysta z pracowników najemnych, dzierżawi grunty, jest zadłużone, a także na jaki okres zaplanowano rozliczenie ewentualnych dopłat do inwestycji**. Podobnie jak w przypadku wartości dodanej **netto** jest kategorią, która niezbyt dobrze opisuje sytuację finansową gospodarstw, zwłaszcza zróżnicowanych pod względem własności ziemi i najmu pracowników.

W gospodarstwach rodzinnych zarówno wartość naliczonej amortyzacji, jak i okres rozliczania dopłat do inwestycji mogą mieć charakter subiektywny, co oznacza, że wyliczony **dochód** także może być obciążony subiektywizmem. Wyliczona wartość **dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego** nadaje się więc do porównań przy jednolitych zasadach jego obliczania, a więc przede wszystkim w tym samym gospodarstwie rolnym. Zaletą **dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego**, zwłaszcza w porównaniu z **dochodem pieniężnym**, jest to, że pozwala na ocenę sytuacji finansowej gospodarstwa rolnego z uwzględnieniem zużycia środków trwałych w danym roku.

Warto w tym miejscu podsumować różnice pomiędzy **dochodem pieniężnym**, a **dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego**:

1. **Dochód pieniężny** obliczany jest na podstawie rzeczywistych wpłat i wypłat, **dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego** na podstawie przychodów i kosztów, przy ustalaniu których uwzględniane są różnice w zapasach, a często ich ilość i wartość określana jest w przybliżeniu, nie jest więc dość obiektywna.
2. **Dochód pieniężny** nie uwzględnia amortyzacji, **dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego** uwzględnia, ale jej wysokość może mieć charakter subiektywny ze względu na możliwość przyjmowania zróżnicowanych okresów amortyzowania.
3. **Dochód pieniężny** nie uwzględnia dopłat do inwestycji, które w przepływach pieniężnych wykazywane są w działalności inwestycyjnej, **dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego** uwzględnia, ale w roku przyznania dopłat dodawana jest tylko ich część (nawet jeśli nie były wypłacone), a w latach następnych doliczane są stopniowo w formie rat, chociaż mogło nie być z tego tytułu dopływu środków pieniężnych.

Ważną rzeczą jest również to, że **dochód z rodzinnego gospodarstwa** nie uwzględnia kosztów pracy własnej Rolnika i jego rodziny, nie nadaje się więc do porównywania wyników finansowych gospodarstw rodzinnych z gospodarstwami z osobowością prawną, w których wszyscy pracujący otrzymują wynagrodzenie.

Wyniki działalności gospodarstwa B wraz ze schematem ich obliczania przedstawiono w tab. 29.

Tab. 29. Rachunek wyników gospodarstwa rolnego B

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Wskaźnik relacji do wart. produkcji ogółem [%]
1	Wartość produkcji ogółem (X.18)	238 500	100,0
2	- Zużycie pośrednie (XIII.29)	140 000	58,7
3	+ Saldo bieżących dopłat i podatków (3=4-5+6)	25 000	10,5
4	[+] dopłaty do działalności operacyjnej (XI.9-XI.8; Przyznane)	24 000	10,1
5	[-] podatki (XIII.34)	2 500	1,0
6	[+] saldo podatku VAT z działalności operacyjnej (XII.3)	3 500	1,5
7	= Wartość dodana brutto (7=1-2+3)	123 500	51,8
8	- Amortyzacja (XIII.42)	21 000	8,8
9	= Wartość dodana netto (9=7-8)	102 500	43,0
10	- Koszt czynników zewnętrznych (XIII.46)	5 500	2,3
11	+ Saldo dopłat i podatków związanych z inwestycjami (11=12+13)	-72 000	-30,2
12	[+] dopłaty do inwestycji (rata do rozlicz. w rb) (XIV.C2; SP)	2 000	0,8
13	[+] saldo podatku VAT z działalności inwestycyjnej (XII.6)	-74 000	-31,0
14	+ Rozliczenie podatku VAT z Urzędem Skarbowym	71 500	30,0
15	= Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (15=9-10+11+14)	96 500	40,5

Wartość **dodana brutto** w gospodarstwie B wyniosła 123,5 tys. zł, a wartość **dodana netto** 102,5 tys. zł. **Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego** wyniósł 96,5 tys. zł, co stanowi niespełna 41% wartości **produkcji ogółem**. Biorąc pod uwagę, że w gospodarstwie pracuje 1 osoba pełnozatrudniona (tab. III.b. **Raportu Indywidualnego – Nakłady pracy**), **dochód** przypadający na osobę wynosi również 91,5 tys. zł. Sytuacja dochodowa w gospodarstwie B jest więc bardzo dobra. Dla porównania średni dochód netto na osobę w gospodarce narodowej wyniósł w analizowanym roku około 30 tys. zł, a w gospodarstwach wielokierunkowych Polskiego FADN tylko nieco ponad 16 tys. zł na gospodarstwo.

Warto również zwrócić uwagę, że Rolnik prowadzący gospodarstwo B rozlicza VAT na zasadach ogólnych co pozwoliło mu odzyskać 71,5 tys. tego podatku zapłaconego w działalności operacyjnej i inwestycyjnej. Gdyby gospodarstwo było na ryczałcie **dochód z rodzinnego gospodarstwa** byłby niższy o tę kwotę.

Przyznane **dopłaty do działalności operacyjnej** wyniosły 24 tys. zł, co stanowiło około 10% wartości produkcji ogółem i prawie 25% **dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego**. Przeciętny poziom wsparcia **produkcji dopłatami do działalności operacyjnej** w gospodarstwach wielokierunkowych Polskiego FADN w analizowanym roku wyniósł 20%, a **dochodu aż 98%**.

W gospodarstwie C **wartość dodana brutto** wyniosła 122 tys. zł, a **wartość dodana netto** 105,5 tys. zł (tab. 30). Wysokość tych kategorii była więc bardzo podobna jak w gospodarstwie B. **Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego** osiągnął 105,5 tys. zł, co stanowiło 50% **produkcji ogółem**. Również w tym gospodarstwie pracowała 1 osoba pełnozatrudniona, a więc dochód na osobę był wyższy niż w gospodarstwie B.

Tab. 30. Rachunek wyników gospodarstwa rolnego C

L.p.	Wyszczególnienie	Wartość [zł]	Wskaźnik relacji do wartości produkcji ogółem [%]
1	Wartość produkcji ogółem (X.18)	212 000	100,0
2	- Zużycie pośrednie (XIII.29)	169 000	79,7
3	+ Saldo bieżących dopłat i podatków (3=4-5+6)	79 000	37,3
4	[+] dopłaty do działalności operacyjnej (XI.9-XI.8; Przyznane)	78 000	36,8
5	[-] podatki (XIII.34)	2 000	0,9
6	[+] saldo podatku VAT z działalności operacyjnej (XII.3)	3 000	1,4
7	= Wartość dodana brutto (7=1-2+3)	122 000	57,5
8	- Amortyzacja (XIII.42)	16 500	7,8
9	= Wartość dodana netto (9=7-8)	105 500	49,8
10	- Koszt czynników zewnętrznych (XIII.46)	2 000	0,9
11	+ Saldo dopłat i podatków związanych z inwestycjami (11=12+13)	2 000	0,9
12	[+] dopłaty do inwestycji (rata do rozlicz. w rb) (XIV.C2; SP)	2 000	0,9
13	[+] saldo podatku VAT z działalności inwestycyjnej (XII.6)	0	0,0
14	+ Rozliczenie podatku VAT z Urzędem Skarbowym	0	0,0
15	= Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (15=9-10+11+14)	105 500	49,8

Dopłaty do działalności operacyjnej w gospodarstwie C wyniosły 78 tys. zł, co oznacza, że poziom wsparcia **produkcji** wyniósł 37%, a **dochodu** 75%. Sytuację finansową gospodarstwa C również można ocenić jako dobrą, ale głównie dzięki znacznemu wsparciu poprzez **dopłaty do działalności operacyjnej**.

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego może być obciążony błędami związanymi z oszacowaniem ilości i wartości zapasów, zróżnicowanym sposobem obliczania rat amortyzacji, różnym okresem rozliczania dopłat do inwestycji co może utrudniać posługiwanie się tą kategorią do oceny wyników finansowych różnych gospodarstw rolnych.

JAK INTERPRETOWAĆ WSKAŹNIKI FINANSOWE?

Ostatnim zagadnieniem, które przeanalizujemy na przykładzie danych zawartych w **Raporcie Indywidualnym** Polskiego FADN są wskaźniki finansowe zawarte w tab. XVIII. **Analiza wskaźnikowa gospodarstwa rolnego**. Tabela ta składa się z dwóch części: ze **wskaźników płynności i zadłużenia** oraz **wskaźników rentowności, produktywności i efektywności finansowej**.

Pierwsza część wskaźników obliczana jest wyłącznie na podstawie danych z bilansu finansowego i zawiera po dwie wielkości dla stanu z początku i z końca roku. Odpowiednie wyliczenia dla gospodarstwa B przedstawiono w tab. 31.

Tab. 31. Fragment analizy wskaźnikowej gospodarstwa rolnego B (wskaźniki płynności i zadłużenia)

L.p.	Nazwa wskaźnika	Formuła obliczeniowa	Wynik z:	
			początku roku	końca roku
Wskaźniki płynności				
1	Kapitał pracujący	kapitał własny + zobowiązania długoterminowe – aktywa trwałe	124 000	-89 500
2	Wskaźnik płynności bieżącej (krotność)	aktywa obrotowe / zobowiązania krótkoterminowe	0,00	0,52
3	Wskaźnik płynności szybkiej (krotność)	(aktywa obrotowe – zapasy) / zobowiązania krótkoterminowe	0,00	0,08
Wskaźniki zadłużenia				
1	Wskaźnik zadłużenia aktywów ogółem (%)	(zobowiązania ogółem / aktywa ogółem) x 100	0,00	12,16
2	Wskaźnik zadłużenia kapitału własnego (%)	(zobowiązania ogółem / kapitał własny) x 100	0,00	13,84

Pierwszą pozycję w tym zestawieniu zajmuje tzw. **kapitał pracujący**. Z formalnego punktu widzenia nie jest to wskaźnik lecz miernik, ponieważ nie ma charakteru względnego i przedstawiany jest wartościowo dla całego gospodarstwa. Obliczany jest jako różnica między wartością **kapitału stałego** i wartością **aktywów trwałych**. Pojęciem **kapitału stałego** określa się sumę **kapitału własnego** i **zobowiązań długoterminowych**, które zmieniają się w gospodarstwie stosunkowo powoli. Dodatni **kapitał pracujący** oznacza prawidłowe finansowanie majątku gospodarstwa, a jego wartość ujemna oznacza trudności finansowe gospodarstwa. Ujemną wartość **kapitału pracującego** można interpretować jako stan, w którym część **aktywów trwałych** sfinansowana została **zobowiązaniami krótkoterminowymi**, pojawia się najczęściej w okresach wzmożonej realizacji inwestycji i zwykle jest rezultatem niedoszacowania potrzeb w zakresie kwoty zaciąganego kredytu inwestycyjnego (długoterminowego), co często prowadzi do konieczności posiłkowania się kredytami krótkookresowymi,

nawet na zakup niektórych środków trwałych. Ujemna wartość **kapitału pracującego** powtarzająca się przez kilka lat grozi stałą utratą płynności finansowej i z reguły prowadzi do konieczności pozbycia się części majątku trwałego, a to z kolei może prowadzić do obniżenia zdolności produkcyjnych gospodarstwa rolnego. Przyrost wartości **kapitału pracującego w ciągu roku oznacza poprawę sytuacji finansowej gospodarstwa, a obniżenie, błąd w finansowaniu gospodarstwa.**

W gospodarstwie B **kapitał pracujący** na początku roku wynosił 124 tys. zł (ok. 10% **aktywów ogółem**) i spadł do –89,5 tys. zł na końcu roku. Sytuacja finansowa gospodarstwa znacznie pogorszyła się, głównie na skutek błędów w finansowaniu inwestycji (por. rozdz. **Co wynika z przepływów pieniężnych?**). Można tylko mieć nadzieję, że jest to sytuacja przejściowa i w roku następnym rolnik odzyska dodatnią wartość **kapitału pracującego**, a tym samym płynność finansowa gospodarstwa nie będzie zagrożona.

Drugą i trzecią pozycję w zestawieniu wskaźników zajmują **wskaźniki płynności bieżącej i szybkiej**. Obliczenie tych wskaźników jest możliwe tylko wówczas gdy stan **zobowiązań krótkoterminowych** jest wyższy od zera. Zgodnie z przyjętą formułą obliczeniową w gospodarstwach bez **zobowiązań krótkoterminowych** wpisywana jest wartość 0 (zero), co jest trochę mylące, ponieważ prawdziwa **płynność** zarówno **bieżąca** jak i **szybka** jest wówczas zwykle dodatnia i wysoka, brak jednak możliwości jej policzenia ze względu na konieczność dzielenia przez zero.

Zgodnie z ogólnymi zasadami interpretacji wskaźników, zarówno **wskaźnik płynności bieżącej**, jak i **szybkiej**, powinny być powyżej jedności, ale niezbyt wysokie. Dotychczas brak jest badań, które wskazywałyby jaka powinna być prawidłowa wysokość tych wskaźników w gospodarstwach o różnym nastawieniu produkcyjnym. Do ich wysokości dużą rolę przywiązują banki przy udzielaniu kredytów. Większość gospodarstw w Polsce jest stosunkowo nisko zadłużona, a wartość aktywów obrotowych na przełomie roku, kiedy sporządzany jest bilans, jest zwykle wysoka (zwierzęta sta-da obrotowego, zapasy pasz), co powoduje, że wskaźniki te są także wysokie. Brak znajomości specyfiki gospodarstw rolnych powoduje, że bywa to interpretowane jako nadpłynność finansowa związana z niewłaściwą gospodarką zapasami, co nie zawsze musi być prawdziwe. Wskaźniki te powinny być więc interpretowane bardzo ostrożnie.

Gospodarstwo B na początku roku nie było zadłużone, stąd wartość obu wskaźników płynności jest równa zero. Na końcu roku **wskaźnik płynności bieżącej** wyniósł 0,52, a więc jest poniżej wymaganego poziomu. Jest to związane z omówionym już nadmiernym zadłużeniem krótkookresowym gospodarstwa. Wskaźnik płynności szybkiej wyniósł tylko 0,08, a więc jest bardzo niski, w rolnictwie trudno jednak oczekiwać aby zawsze osiągał zalecaną wielkość, to znaczy przekraczał 1,0. Przy obliczaniu tego wskaźnika od wartości **aktywów obrotowych** odejmowana jest wartość **zapasów**, co oznacza, że w liczniku pozostają tylko **należności i środki pieniężne**, których wartość może być wyższa od **zobowiązań krótkookresowych** tylko w gospodarstwach wyjątkowo nisko zadłużonych.

Na początku roku gospodarstwo B nie było zadłużone stąd **wskaźniki zadłużenia są równe zero**. Na końcu roku **wskaźnik zadłużenia aktywów** wyniósł nieco ponad 12%, a **wskaźnik zadłużenia kapitału własnego** prawie 14%. Biorąc pod uwagę zadłużenie gospodarstw inwestujących nie jest to poziom zbyt wysoki, niewłaściwa jest jednak struktura zadłużenia, ponieważ całość zadłużenia musi być spłacona w ciągu następnego roku, a debet bankowy, wchodzący w skład tego zadłużenia, na samym początku roku. Do takiej sytuacji Rolnik nie powinien być dopuścić.

Tab. 32. Fragment analizy wskaźnikowej gospodarstwa rolnego C (wskaźniki płynności i zadłużenia)

L.p.	Nazwa wskaźnika	Formuła obliczeniowa	Wynik z:	
			początku roku	końca roku
Wskaźniki płynności				
1	Kapitał pracujący	kapitał własny + zobowiązania długoterminowe – aktywa trwałe	99 500	148 000
2	Wskaźnik płynności bieżącej (krotność)	aktywa obrotowe / zobowiązania krótkoterminowe	0,00	0,00
3	Wskaźnik płynności szybkiej (krotność)	(aktywa obrotowe – zapasy) / zobowiązania krótkoterminowe	0,00	0,00
Wskaźniki zadłużenia				
1	Wskaźnik zadłużenia aktywów ogółem (%)	(zobowiązania ogółem / aktywa ogółem) x 100	0,00	0,00
2	Wskaźnik zadłużenia kapitału własnego (%)	(zobowiązania ogółem / kapitał własny) x 100	0,00	0,00

W gospodarstwie C (tab. 32) nastąpił przyrost **kapitału pracującego** z 99,5 tys. zł na początku roku (ok. 13% aktywów ogółem) do 148 tys. zł na końcu roku (18%). Nastąpiła więc znaczna poprawa sytuacji finansowej gospodarstwa, chociaż nie wynika to ze wskaźników płynności, które ze względu na brak zadłużenia gospodarstwa (por. wskaźniki zadłużenia) pozostały na tym samym poziomie. Potwierdza to konieczność bardzo ostrożnego interpretowania wskaźników płynności w gospodarstwach rolnych.

Druga część analizy wskaźnikowej w **Raporcie Indywidualnym** zawiera **wskaźniki rentowności, produktywności i efektywności finansowej**. Do ich wyliczenia konieczne są dane z bilansu finansowego, rachunku wyników, a także informacja dodatkowa jaką jest **szacunkowy koszt pracy własnej** ustalany na podstawie przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (tab. III.b. **Raportu Indywidualnego - Nakłady pracy**). Obliczone wskaźniki dla gospodarstwa B zawarto w tab. 33.

Kapitał pracujący jest miernikiem, który szczególnie jest przydatny do oceny zdolności płatniczej gospodarstwa rolnego. Zmiany kapitału pracującego w ciągu roku w sposób syntetyczny wskazują na poprawę lub pogorszenie sytuacji finansowej gospodarstwa i mogą być samodzielnie oceniane przez Rolnika. Interpretacja wskaźników płynności jest trudniejsza i wymaga doświadczenia w tym zakresie.

Tab. 33. Fragment analizy wskaźnikowej gospodarstwa rolnego B (wskaźniki rentowności, produktywności i efektywności finansowej)

L.p.	Nazwa wskaźnika	Formuła obliczeniowa wskaźnika	Wynik z roku obrachunkowego
Wskaźniki rentowności			
1	Wskaźnik rentowności aktywów ogółem (%)	$((\text{dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego} + \text{odsetki} - \text{koszt pracy własnej}) / \text{średni stan aktywów ogółem}) \times 100$	5,17
2	Wskaźnik rentowności kapitału własnego (%)	$((\text{dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego} - \text{koszt pracy własnej}) / \text{średni stan kapitału własnego}) \times 100$	5,55
Wskaźniki produktywności i efektywności finansowej			
1	Wskaźnik produktywności aktywów (%)	$(\text{wartość produkcji ogółem} / \text{średni stan aktywów ogółem}) \times 100$	17,38
2	Wskaźnik udziału dochodu z rodzinnego gosp. rolnego w wartości produkcji gospodarstwa (%)	$(\text{dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego} / \text{wartość produkcji ogółem}) \times 100$	40,46

Wskaźnik rentowności aktywów ogółem w gospodarstwie B jest dodatni i wyniósł nieco ponad 5%, podczas gdy w przeciętnie w gospodarstwach wielokierunkowych z próby Polskiego FADN, był ujemny i w analizowanym roku wyniósł około -17%. **Wskaźnik rentowności kapitału własnego** był nieco wyższy (ponad 5,5%), a w porównywanych gospodarstwach Polskiego FADN wyniósł około -4%. **Rentowność kapitału własnego** gospodarstwa może być porównywana z oprocentowaniem długookresowych lokat bankowych. Jeśli jest wyższa, to oznacza, że prowadzenie gospodarstwa jest dla Rolnika korzystniejsze niż gdyby sprzedał gospodarstwo, a pieniądze równowartości kapitału własnego ulokował w banku.

Wskaźnik produktywności aktywów wyniósł nieco ponad 17% i był niższy niż w gospodarstwach Polskiego FADN o podobnym nastawieniu produkcyjnym (19%). Wskaźnik ten oznacza, że za równowartość wytworzonej w danym roku **produkcji** Rolnik jest w stanie odtworzyć zaledwie około 17% wartości **aktywów ogółem**.

Ponad 2-krotnie wyższy niż w gospodarstwach o tym samym nastawieniu produkcyjnym jest **wskaźnik udziału dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w wartości produkcji ogółem**, który wyniósł ponad 40%. Relacja ta należy więc do bardzo korzystnych.

W gospodarstwie C (tab. 34) **rentowność aktywów i kapitału własnego** w związku z brakiem zadłużenia była na tym samym poziomie i wyniosła około 9,6%. Analogiczne wskaźniki w gospodarstwach Polskiego FADN o podobnym kierunku produkcji wynosiły w tym roku odpowiednio 12% i 5,5%. **Rentowność aktywów ogółem** w analizowanym gospodarstwie była więc wyraźnie niższa, lecz **rentowność kapitału własnego** znacznie wyższa w stosunku do gospodarstw podobnych. Szczególnie ten drugi wskaźnik był korzystny w relacji do oprocentowania jakie Rolnik mógłby otrzymać z tytułu długookresowych lokat bankowych.

Tab. 34. Fragment analizy wskaźnikowej gospodarstwa rolnego C (wskaźniki rentowności, produktywności i efektywności finansowej)

L.p.	Nazwa wskaźnika	Formuła obliczeniowa wskaźnika	Wynik z roku obrachunkowego
Wskaźniki rentowności			
1	Wskaźnik rentowności aktywów ogółem (%)	$((\text{dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego} + \text{odsetki} - \text{koszt pracy własnej}) / \text{średni stan aktywów ogółem}) \times 100$	9,59
2	Wskaźnik rentowności kapitału własnego (%)	$((\text{dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego} - \text{koszt pracy własnej}) / \text{średni stan kapitału własnego}) \times 100$	9,59
Wskaźniki produktywności i efektywności finansowej			
1	Wskaźnik produktywności aktywów (%)	$(\text{wartość produkcji ogółem} / \text{średni stan aktywów ogółem}) \times 100$	26,93
2	Wskaźnik udziału dochodu z rodzinnego gosp. rolnego w wartości produkcji gospodarstwa (%)	$(\text{dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego} / \text{wartość produkcji ogółem}) \times 100$	49,76

Wskaźnik produktywności aktywów wyniósł prawie 27%, był więc znacznie wyższy niż w gospodarstwie B, ale znacznie niższy niż w porównywalnych gospodarstwach Polskiego FADN, w których wyniósł ponad 45%.

Szczególnie wysoki w analizowanym gospodarstwie jest **wskaźnik udziału dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w wartości produkcji ogółem** (prawie 50%), podczas gdy w gospodarstwach o podobnym nastawieniu produkcyjnym wyniósł tylko 20%.

Oceniając te grupę wskaźników można stwierdzić, że są one łatwiejsze w interpretacji, mogą więc być oceniane przez Rolnika bez udziału doradcy ekonomicznego.

Wskaźniki rentowności, produktywności i efektywności finansowej, są stosunkowo łatwe w ocenie, nadają się więc do samodzielnego wykorzystania przez Rolnika. Szczególnie przydatnym do oceny efektywności gospodarowania jest wskaźnik rentowności kapitału własnego.

DLACZEGO WARTO KORZYSTAĆ Z RAPORTU DYNAMICZNEGO?

Rolnik prowadzący przez kilka lat rachunkowość w ramach Polskiego FADN, wraz z **Raportem Indywidualnym** może otrzymać również **Raport Dynamiczny**. Raport ten jest skróconą wersją **Raportów Indywidualnych** i zawiera dane z maksymalnie 5 ostatnich lat. Wprowadzie Rolnik dysponuje **Raportami Indywidualnymi**, jednak porównywanie danych z wielu lat wymaga przeglądania każdego z nich, co utrudnia ocenę zmian zachodzących w wynikach działalności gospodarstwa. **Raport Dynamiczny** znacznie ułatwia porównywanie wielkości liczbowych, które zestawione są w jednej tabeli, a wykresy pokazujące dynamikę niektórych danych ułatwiają ocenę zachodzących zmian. Bezpośrednio pod tabelami przedstawiane są wskaźniki, obliczane na podstawie danych zawartych w tych tabelach. Warto przy tym zwrócić uwagę, że łączna liczba zaprezentowanych wskaźników jest większa niż w pełnej wersji Raportu Indywidualnego.

W związku z tym, że większość informacji zawartych w **Raporcie Dynamicznym** była przedmiotem oceny w poprzednich rozdziałach, nie będziemy szczegółowo ich tutaj analizować. Warto jednak zwrócić uwagę, że dane wieloletnie zestawione w uporządkowany sposób w pozwalają na:

1. wykrycie ewentualnych błędów i nieścisłości w zaewidencjonowanych danych w ostatnim roku, co ułatwić może rzetelną ocenę sytuacji finansowej gospodarstwa rolnego;
2. szybką ocenę sytuacji ekonomicznej gospodarstwa na tle lat poprzednich. Szczególnie do tego celu mogą być przydatne wykresy zamieszczone w **Raporcie**;
3. ustalenie podstawowych prawidłowości w zakresie najważniejszych danych liczbowych charakteryzujących sytuację ekonomiczną gospodarstwa, co może ułatwić ocenę i interpretację także danych, zawartych w **Raporcie Indywidualnym**;
4. określenie kierunku zmian w wynikach działalności gospodarstwa, zwłaszcza związanych z wprowadzonymi zmianami w zakresie organizacji produkcji czy wyposażenia gospodarstwa, co może ułatwić podejmowanie decyzji dotyczących przyszłych okresów;
5. określenie zakresu wahań podstawowych wielkości, co z kolei ułatwić może przeprowadzenie wariantowych kalkulacji dotyczących zarówno decyzji krótko - jak i długookresowych.

Raport Dynamiczny może być ważnym narzędziem wspierającym ocenę bieżącej sytuacji ekonomicznej gospodarstwa rolnego, a także wspomagającym podejmowanie decyzji dotyczących zmian w organizacji produkcji i wyposażeniu gospodarstwa.

RAPORT PORÓWNAWCZY CZYLI JAK OKREŚLIĆ MOCNE I SŁABE STRONY GOSPODARSTWA?

Jak już wspomniano w rozdziale: **Co zawierają raporty Polskiego FADN?**, szczególnie interesującym dla Rolnika może być **Raport Porównawczy**. Możliwość porównania podstawowych danych analizowanego gospodarstwa rolnego z danymi z gospodarstw podobnych, uporządkowanych w trzy grupy według stopnia korzystności (dobroci) wybranej wielkości ekonomicznej, pozwala na ocenę, do której grupy można przyporządkować to gospodarstwo.

Podstawowym warunkiem wytworzenia **Raportu Porównawczego** jest dysponowanie bazą danych ze znacznej liczby gospodarstw, spośród których można wyodrębnić gospodarstwa podobne. Praktycznie jest to możliwe po zamknięciu wszystkich gospodarstw uczestniczących w Polskim FADN i po przetestowaniu poprawności zgromadzonych danych liczbowych. Oznacza to, że mogą być wytwarzane dopiero pod koniec następnego roku, którego dotyczą. Minimalną liczbą gospodarstw podobnych, umożliwiającą wygenerowanie **Raportu Porównawczego** jest 60 obiektów. Wynika to z możliwości udostępniania, w ramach Polskiego FADN, danych w postaci uśrednionej z co najmniej 15 gospodarstw. Ponieważ grupy gospodarstw najlepszych i najgorszych stanowią po 25% gospodarstw podobnych, a liczebność każdego z nich to co najmniej 15 obiektów, to ogólna ich liczba nie może być mniejsza niż 60.

Charakterystyki gospodarstw przyjmowane jako kryteria podobieństwa, mogą być dość dowolne, nie może być ich więcej niż 5. Możliwość dość dowolnego przyjmowania tych kryteriów pozwala na wygenerowanie dla danego gospodarstwa nawet kilku **Raportów Porównawczych**. Przydatność takiego rozwiązania przedstawiona będzie w dalszej części opracowania.

Przykład przyjętych kryteriów podobieństwa dla analizowanego wcześniej gospodarstwa B przedstawiono w tab. 35.

Tab. 35. Fragment raportu Porównawczego dla gospodarstwa B (kryteria podobieństwa)

NIG:

B

Kryterium podobieństwa:

1.	Tab.: Informacje Ogólne; Kol.: Województwo == 04.
2.	Tab.: Wyniki klasyfikacji; Kol.: Typ dane TF8 == 8.
3.	Tab.: Ziemia Ilość; Kol.: Ogółem razem > 30.
4.	Tab.: Ziemia Ilość; Kol.: Ogółem razem <= 40.
5.	

Jak wynika z tej tabeli, przy generowaniu raportu uwzględniono 4 szczegółowe kryteria. Pierwsze kryterium oznacza, że wybór gospodarstw podobnych ograniczono do woj. kujawsko-pomorskiego (kod statystyczny: 04). Drugim kryterium był symbol typu rolniczego: gospodarstwa z produkcją mieszaną (TF8 = 8). Kryteria 3 i 4 oznaczają, że wyboru dokonano spośród gospodarstw mieszanych z woj. kujawsko-pomorskiego, których wielkość obszarowa była większa od 30 ha i nie przekroczyła 40 ha UR.

Gospodarstw podobnych tj. spełniających powyższe kryteria odnaleziono 103 (tab. 36). W tabeli tej przedstawiono również kryterium dobroci i pozycję gospodarstwa B wśród gospodarstw podobnych.

Tab. 36. Fragment Raportu Porównawczego dla gospodarstwa B (kryterium dobroci)

Kryterium dobroci:

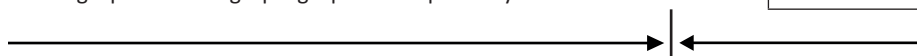
Tab.: Rachunek wyników gospodarstwa rolnego; Kol.: Dochód z rodzinnego gosp. rolnego.

	Twoje gospodarstwo	najwyższe 25%	średnie 50%	najniższe 25%
Liczba gospodarstw w podgrupach: →	→	26	51	26

I. Pozycja Twojego gospodarstwa w grupie gospodarstw podobnych:

Liczba gospodarstw w grupie gospodarstw podobnych:

103

Odsetek gospodarstw, które uzyskały rezultat niższy od Twojego

63

Jako kryterium dobroci wybrano dochód z **rodzinnego gospodarstwa rolnego** (tab. 36). Po pogrupowaniu gospodarstw według tego kryterium po 26 gospodarstw znalazło się w grupie z najwyższym i z najniższym dochodem, a 51 w grupie z dochodem średnim. Około 63% wszystkich gospodarstw podobnych uzyskało dochód niższy od gospodarstwa analizowanego co oznacza, że gospodarstwo B znalazło się w grupie z dochodem średnim, ale powyżej środkowego.

Jako przykład zestawień zawartych w **Raporcie Porównawczym** w tab. 37 przedstawiono sprawozdanie z rocznego przepływu pieniędzy.

Tab. 37. Fragment Raportu Porównawczego dla gospodarstwa B (przepływy pieniężne)

Sprawozdanie z przepływu pieniędzy j.m.			Twoje gospod.	najwyż- sze: 25%	średnie 50%	najniższe 25%
Działalność operacyjna						
1	+ Wpłaty	zł	301 500	377 000	280 000	220 000
2	- Wpłaty	zł	106 500	194 000	162 000	160 500
3	Saldo z dz.operac. (doch.pięiężny)	zł	195 000	183 000	118 000	59 500
Działalność inwestycyjna						
4	+ Wpłaty	zł	15 500	4 000	15 500	6 500
5	- Wpłaty	zł	396 000	62 000	62 500	55 000
6	Saldo z dz. inwestycyjnej	zł	-380 500	-58 000	-47 000	-48 500
Działalność finansowa						
7	+ Wpłaty	zł	267 000	28 000	33 000	44 500
8	- Wpłaty	zł	125 000	22 000	26 000	23 500
9	Saldo z dz. finansowej	zł	142 000	6 000	7 000	21 000
10	Razem salda z gospod.rolnego	zł	-43 500	131 000	78 000	32 000

Warto zwrócić uwagę, że **wpłaty** z tytułu sprzedaży produktów, usług i otrzymanych dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwie B są wyższe od wpłat w gospodarstwach „średnich” lecz niższe od gospodarstw z najwyższym dochodem, natomiast wypłaty w działalności operacyjnej są niższe od wszystkich grup gospodarstw podobnych. W wyniku tego **dochód pieniężny** (saldo z działalności operacyjnej) jest znacznie wyższe niż w porównywanych grupach gospodarstw. Można to uznać za **mocną stronę** analizowanego gospodarstwa. Jednak znaczne wypłaty w działalności inwestycyjnej wielokrotnie przewyższają przeciętny poziom inwestowania we wszystkich grupach gospodarstw podobnych. Ujemne saldo z działalności inwestycyjnej jest tak duże, że mimo dodatniego salda w działalności finansowej (wpłaty z tytułu zaciągniętego kredytu o 142 tys. zł przewyższają wypłaty z tytułu spłaty rat kredytu) skutkuje ujemnym saldem z gospodarstwa rolnego. We wszystkich porównywanych grupach gospodarstw podobnych saldo z gospodarstwa jest dodatnie. Niedostosowanie poziomu finansowania wypłat inwestycyjnych do możliwości ich sfinansowania dochodem pieniężnym i zaciągniętym kredytem należy uznać za **słabą stronę** analizowanego gospodarstwa rolnego.

W analogiczny sposób można analizować pozostałe dane zamieszczone w **Raporcie Porównawczym**.

Korzystanie z Raportów Porównawczych pozwala Rolnikom na określenie mocnych stron gospodarstwa rolnego, które powinny być rozwijane, a przynajmniej utrzymane, a także słabych stron, które należy eliminować.

Niezależnie od możliwości wykorzystania **Raportów Porównawczych** do określania mocnych i słabych stron gospodarstwa, odpowiednio wygenerowane raporty mogą także służyć do oceny celowości przeprowadzenia zmian w organizacji produkcji, powiększenia skali produkcji, czy podjęcia inwestycji.

W przypadku gdy Rolnik prowadzi gospodarstwo wielokierunkowe, utrzymujące zarówno bydło opasowe jak i trzodę chlewną, a mocną stroną gospodarstwa są np. wyniki w chowie trzody chlewnej, można przygotować **Raport Porównawczy** przy założeniu, że gospodarstwa podobne będą wyspecjalizowane w chowie tego gatunku. Dla porównania można również wygenerować raport dla gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie bydła opasowego. Podobnie można postępować przy planowaniu powiększenia obszaru gospodarstwa, czy zwiększenia skali produkcji. Tak przygotowane **Raporty Porównawcze** mogą być podstawą opracowania planu rozwoju gospodarstwa rolnego (biznes planu). Zaletą takiego postępowania jest to, że wariantowe rozwiązania oparte są na danych z rzeczywiście funkcjonujących gospodarstw, co zwiększa realność planów opartych na ich podstawie.

**Odpowiednio przygotowany Raport Porównawczy
stanowić może podstawę planowania zmian
w zakresie rozwoju gospodarstw rolnych.**

PODSUMOWANIE

FADN stworzony został jako ujednolicony system gromadzenia i przetwarzania danych z gospodarstw towarowych we wszystkich krajach Unii Europejskiej, w celu wsparcia informacyjnego Wspólnej Polityki Rolnej oraz krajowych polityk rolnych. W Polsce w związku z tym, że rolnictwo nie jest obecnie objęte podatkiem dochodowym, Polski FADN jest praktycznie jedynym systemem ewidencji księgowej, pozwalającym poprawnie określić sytuację majątkową i produkcyjną gospodarstw indywidualnych. Wytwarzane w ramach tego systemu Raporty: Indywidualny, Dynamiczny i Porównawczy dają Rolnikom niepowtarzalną szansę do wnikliwego ich przeanalizowania i wykorzystania w racjonalizacji prowadzonej działalności gospodarczej.

W opracowaniu przedstawiono główne zasady analizy finansowej, na danych (zmodyfikowanych na użytek tej publikacji) z przykładowych gospodarstw rolnych, głównie na podstawie pełnej wersji Raportu Indywidualnego, który jest podstawowym dokumentem przedstawiającym wyniki rocznej działalności gospodarstwa rolnego. Raport ten zawiera bogaty zestaw informacji opisujących zasoby, organizację produkcji oraz wyniki produkcyjne i finansowe gospodarstwa rolnego, niezbędne do przeprowadzenia analizy ekonomicznej. Przedstawione w opracowaniu zasady oceny podstawowych wielkości ekonomicznych, a także ich interpretacji, mogą ułatwić Rolnikom samodzielne przeprowadzenie podobnej analizy. Przy przeprowadzaniu analizy ekonomicznej po raz pierwszy, warto jednak skorzystać z pomocy doświadczonego doradcy ekonomicznego.

Warunkiem przeprowadzenia poprawnej analizy działalności gospodarstwa jest nie tylko dysponowanie odpowiednią wiedzą i bazą informacyjną dotyczącą danego gospodarstwa, konieczne są także dane służące do porównań. Jednym ze źródeł tego typu danych są wyniki działalności danego gospodarstwa rolnego, których może dostarczyć Raport Dynamiczny i Raport Porównawczy, które są dostarczane Rolnikom uczestniczącym w Polskim FADN na ich specjalne życzenie. Ważnym i ogólnie dostępnym źródłem danych porównawczych są także publikacje Polskiego FADN, zamieszczone na stronie internetowej www.fadn.pl/publikacje, zwłaszcza przedstawiające Wyniki Standardowe i Analizy Wyników Standardowych.

KUJAWSKO-POMORSKI
OŚRODEK DORADZTWA ROLNICZEGO
w Minikowie

BIURO RACHUNKOWE VAT PIT ZUS

Specjaliści Kujawsko-Pomorskiego
Ośrodka Doradztwa Rolniczego
poprowadzą dla Ciebie

- VAT w rolnictwie
 - podatek dochodowy
 - rozliczenia ZUS, kadry i płace
 - ewidencja dla beneficjentów
PROW 2014-2020

Rolniku!

Rozliczasz VAT na zasadach ogólnych? Prowadzisz pozarolniczą działalność gospodarczą? Zatrudniasz pracowników?
A może zamierzasz skorzystać z PROW 2014-2020?

MINIKOWO
89-122 Minikowo
tel. 52 386 72 17
www.kpodr.pl

INFORMACJA W POWIATOWYCH
ZESPOŁACH DORADZTWA ROLNICZEGO KPODR

Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
89-122 Minikowo
tel. 52 386 72 00
e-mail sekretariat@kpodr.pl

www.kpodr.pl

